

1640

KANSALLISKIRJASTO

4/2014

Kirjastojen yhteistyö nostaa verkkopalvelut uuteen ulottuvuuteen

s.12

Haastattelussa Kansalliskirjaston kummi Mikko Viitasalo s. 4

/ Professori Matti Klinge avaa kotikirjastonsa ovet s. 5

/ Miksi jotkut aineistot ovat salaisia? s. 33

SISÄLLYS

4 / 2014

- 1**
Pääkirjoitus:
Digitalisaation suuret mahdollisuudet
- 2**
Digitalisering ger stora möjligheter
Riitta Kaivosoja
- 3**
Ajankohtaista
- 4**
Minun Kansalliskirjastoni:
kirjaston kummi Mikko Viitasalo
Kirsi Aho
- 5**
Vierailulla professori Matti Klingen kotikirjastossa
Rainer Knapas
- 12**
Kirjastot siirtymässä uuteen ulottuvuuteen
Kristiina Hormia-Poutanen
- 16**
Miksi uusi kirjastojärjestelmä?
Markku Heinäsenaho
- 18**
Kirjasto viestii tai syrjäytyy
**Heli Kautonen, Päivi Litmanen-Peitsala
ja Maria Virtanen**
- 20**
Millaista koulutusta digitaalinen kirjasto vaatii?
Ammattilaiset kertovat.
**Nina Hyvönen, Maija-Leena Huotari,
Eero Sormunen ja Gunilla Widén**
- 25**
Kirjastoverkon yhteisten palveluiden
asiakasohjausjärjestelmän arviointi
Minna-Liisa Kivinen
- 26**
Kansainvälinen yhteistyö asiantuntijoiden
arjessa - FinELib
Arja Tuuliniemi
- 28**
Avointa saatavuutta avoimella lähdekoodilla
Samu Viita, Ere Maijala ja Osmo Suominen
- 30**
Kirjastosektoreiden neuvoston puheenjohtajat
kertovat yhteistyöstä
- 33**
Miksi jokin Kansalliskirjaston aineisto on salaista?
Pekka Heikkinen
- 36**
Parhaita paloja Kansalliskirjaston
kulttuuriperinnöstä
Esko Rahikainen
- 40**
Mikkelin yliopistokeskus täytti 10 vuotta
- 42**
Näin konservoidaan futurismikokoelmaa
Heini Kylliäinen
- 43**
Kirja-arvio
Jan Strang: Venäjän Suomi-kuva
- 44**
Kirjastossa tapahtuu

RIITTA KAIVOSOJA

ylivohtaja
Opetus- ja kulttuuriministeriö
Kulttuuri- ja taidepolitiikan osasto

Digitalisaation suuret mahdollisuudet

Tietovirtojen ja kulttuuristen sisältöjen tuominen kaikkien ulottuville sekä osaamisen ja osallisuuden edistäminen ovat kirjastojen toiminnan ydinalueita digitalisoituvassa yhteiskunnassa.

Yksilöiden ja yhteisöjen hyvinvoinnin ja sivistyksellisen pääoman vahvistamisen rinnalla kirjastojen toiminnalla on myös makrotaloudellisia vaikutuksia. Kansantalouksien kilpailukyky perustuu kasvavassa määrin aineettomaan pääomaan sekä yksilöiden ja yhteisöjen osaamiseen kansainvälisissä arvoketjuissa. Tietointensiivisten alojen osuus bruttokansantuotteesta kasvaa. Kirjaston rooli tietovirtojen ohjaajana kuntalaisten, opiskelijoiden ja tutkijoiden käyttöön on olennainen osa sitä tieto- ja palveluinfrastruktuuria, jonka päälle rakentuu uutta osaamista ja kasvualoja.

Suomalaisten kirjastojen vahvuus on kyky tehdä yhteistyötä sekä eri kirjastosektoreilla että koko kirjastoverkkomme laajuudelta ja muistiorganisaatioiden kesken. Erityisen selvästi tämä näkyy yhteisten verkkopalveluiden kehittämisessä ja hyödyntämisessä sekä sähköisten aineistojen hankinnassa. Avoimen lähdekoodin ratkaisujen käyttöönotossa on edetty harppauksin. Kirjastojen metatieto-osaaminen ja metatietopalvelut ovat tärkeässä roolissa koko digitaalisen palveluyhteiskunnan rakentamisessa. Kansallisen digitaalisen kirjaston asiakasliittymä Finna ja pitkäaikaissäilytyspalvelu KDK-PAS, ontologiapalvelu Finto ja kirjastojen yhteistietokanta Melinda ovat osoituksia Kansalliskirjaston kyvystä tarjota yhteisiä palveluita ja kehittää niitä sitkeästi yhteistyössä kirjastojen ja muistiorganisaatioiden kesken.

Pääministeri Alexander Stubbin hallituksen ohjelmassa todetaan, että digitalisoituminen on Suomelle keskeinen mahdollisuus tuottavuuden lisäämiseen, ja se on hyödynnettävä täysimääräisesti. Julkisten tietovarantojen määrätietoinen avaaminen on yksi hallitusohjelmaan kirjatuiista keinoista tämän päämäärän saavuttamiseksi. Kirjastot ovat ansioituneet omien aineistotietojensa sekä toimintaansa kuvaavien tilastojen tuomisessa avointen rajapintojen kautta kaikkien saataville. Ilahduttavaa on keskeisyys ja innokkuus, jolla kirjastot kehittävät tietovarantojen yhdistelystä sekä niihin perustuvia visualisointeja ja sovelluksia.

Me tarvitsemme kirjastojen erinomaisia verkkopalveluja, kattavia sähköisiä aineistoja ja monipuoliseen käyttöön mukautuvia tiloja sivistyksen uusintamiseen, itsensä kehittämiseen, uuden tiedon tuottamiseen ja osallisuuden vahvistamiseen. Me tarvitsemme kirjastoja hyvinvointiin ja uuteen kasvuun.

RIITTA KAIVOSOJA

överdirektör
Undervisnings- och kulturministeriet
Kultur- och konstpolitiska avdelningen

Svensk översättning: Marina Norrback

Digitaliseringen ger stora möjligheter

Tillgängliggörandet av kunskapsflöden och kulturella innehåll samt främjande av kompetens och delaktighet hör till bibliotekens kärnverksamhet i ett digitaliserat samhälle.

Utöver stärkandet av enskilda personers och gemenskapers välmående- och bildningskapital har bibliotekens verksamhet också makroekonomiska effekter. Nationalekonomiernas konkurrenskraft baserar sig i allt högre grad på immateriellt kapital och individers och gemenskapers kompetens i den internationella värdekedjan. De informationsintensiva branschernas andel av bruttonationalprodukten ökar. Bibliotekens roll i hur informationsflödet styrs till kommuninvånare, studenter och forskare är en viktig del av den informations- och tjänsteinfrastruktur utifrån vilken ny kunskap och tillväxtområden skapas.

De finländska bibliotekens styrka ligger i förmågan att samarbeta inom såväl olika bibliotekssektorer och hela biblioteksnätet som med minnesorganisationerna. Det här syns särskilt tydligt i utvecklingen och användningen av nättjänsterna och i anskaffningen av elektroniska resurser. Stora framsteg har gjorts i ibrukttagandet av lösningar som bygger på öppen källkod. Bibliotekens metadatakunnskap spelar en viktig roll för uppbyggandet av hela det digitala servicesamhället. Nationella digitala bibliotekets kundgränssnitt Finna och NDB-LDB-tjänsten för långsiktigt bevarande, ontologitjänsten Finto och bibliotekens samkatalog Melinda är exempel på Nationalbibliotekets förmåga att producera gemensamma tjänster och utveckla dem långsiktigt i samarbete med biblioteken och minnesorganisationerna.

I statsminister Alexander Stubbs regeringsprogram konstateras det att digitaliseringen är viktig för att öka produktionen och en möjlighet som måste utnyttjas till fullo. Målmedvetet öppnande av offentliga dataarkiv är ett av regeringsprogrammets åtgärder för att nå detta mål. Biblioteken har utmärkt sig genom att göra sin metadata och verksamhetsbeskrivande statistik tillgänglig i öppna gränssnitt för allmänheten. Den uppfinningsrikedom och iver med vilken biblioteken utvecklar sammanlänknin-
gar av sina dataarkiv samt visualiseringar och tillämpningar utifrån dem är glädjande.

Vi behöver utmärkta biblioteksnättjänster, omfattande elektroniska resurser och lokaler som kan utnyttjas flexibelt för att reproducera bildning, utveckla oss själva, producera kunskap och stärka delaktigheten. Vi behöver biblioteken för vårt välbefinnande och för ny tillväxt.

Nostalgia trippi lehtimaailmaan: Etusivun uutisia 1889–2014, Helsingin Sanomat 2014

Etusivun uutisia -kirja sisältää Helsingin Sanomien ja sen edeltäjän Päivälehdessä etusivuja ja pääuutissivuja 125 vuoden ajalta. HS:n Kuukausi-

liitteen Unto Hämäläinen toimitti kirjan.

”Piti tehdä kirja, joka kertoo 125-vuotisjuhlavuonna Helsingin Sanomien historiasta, mutta ei ole HS:n sisäinen historia, koska sitä kirjoitetaan paraikaa ja sen on määrä ilmestyä vuonna 2019”, Hämäläinen kertoo Etusivun uutisia -kirjan lähtökohdasta.

”Halusimme tehdä näyt-

tävän kirjan, kun kerran kirja kertoo näin pitkän taipaleen. Kirjassa pitää olla kokoa ja näköä. Se on suunnattu HS:n lukijoille: kirja on oikea nostal-

giatrippi.”

Kansalliskirjaston Mikkelin digitointi- ja konservointikeskus digitoi kirjaan päätyntä materiaalia mikrofilmeiltä ja paperisista sanomalehdistä.

”Mikkeliäisten merkitys ei ollut aivan vähäinen. Keskus auttoi sivujen tekemisessä, ja teki osuutensa tarkasti ja nopeasti”, Hämäläisen kiittää.

KANSALLISKIRJASTOLLE SUCCEED-EU-PROJEKTIN KUNNIAMAININTA

Kansalliskirjaston Digitointi- ja konservointikeskus osallistui Succeed-projektiin testaamalla digitoinnin työnkulkuun liittyviä työkaluja.

Evaluoinnin yhteydessä luotiin testisuunnitelma, -aineisto ja käytötapa-ohjeet. Testauksen aikana kirjoitettiin valituista työkaluista toiminnallisuus- ja käytettävyyseraportit, joissa mitattiin työkalujen vaikutusta digitointiprosessiin ja laatuun. Lisäksi raporteihin sisällytettiin parannusehdotuksia työkalujen kehittäjien avuksi.

Succeed-projekti on yhteydessä eurooppalaiseen Impact-digitointiosaamiskeskukseen, jonka jäsen Kansalliskirjaston digitointi- ja konservointikeskus on. Projektin ulkopuolisia testaajaorganisaatioita oli toistakymmentä, joista palkittuja organisaatioita oli kolme.

www.succeed-project.eu

KANSALLISKIRJASTON UUSI BLOGI MINUN AARTEENI

Kansalliskirjasto on aloittanut marraskuussa uuden blogin Minun aarteeni. Blogiin kutsutaan kirjoista kiinnostuneita kansalaisia kertomaan elämänsä todellisista, sykkädyttävistä löydöistä, jotka he haluavat jakaa muidenkin kanssa. Aarre voi olla romaani, runokirja, tietokirja, dekkari, sarjakuvalehti, keittokirja tai jopa pienpainate Kansalliskirjaston ainutlaatuisista kokoelmista. Kirja voi tuottaa iloa, lohtua, jännitystä – muuttaa jopa koko maailman.

Blogin aloittajiksi on kutsuttu Kansalliskirjaston kummit, joista valtioneuvos Riitta Uosukainen, valtiotieteiden tohtori Sinikka Salo ja emeritusprofessori, historian tutkija ja esseisti Matti Klinge ovat jo kirjoittaneet blogiin. Heidän lisäksi blogiin ovat kirjoittaneet Kansalliskirjaston vuoden 2014 asiakkaaksi valittu Helsingin yliopiston venäläisen kirjallisuuden professori Tomi Huttunen ja professori, tähtitieteen tutkija ja tietokirjailija Tapio Markkanen.

Jouluksi on tulossa jouluisia aiheita. Kannattaa käydä katsomassa. Blogi löytyy joko kuvakkeena Kansalliskirjaston etusivulta: <http://www.kansalliskirjasto.fi/> tai suoraan osoitteesta:

<http://blogs.helsinki.fi/minunaarteeni/>

Entä mikä on sinun aarteesi?
Löytyykö se Kansalliskirjaston
kokoelmista? Ota yhteyttä blogin
toimittajaan, kulttuurikoordinaattori
Inkeri Pitkärantaan,
puh. 0503027238,
inkeri.pitkaranta@helsinki.fi

Mikko Viitasalo
Yliopistonkadun
ja Fabianinkadun
kulmalla matkalla
kirjastoon.

Kansalliskirjaston kummi Mikko Viitasalo: "Sanomalehtien lukeminen on vapaan kansan perus- oikeus, jonka toivon säilyvän sukupolvelta toiselle."

TEKSTI JA KUVA: KIRSI AHO

Kansalliskirjaston kummi Mikko Viitasalo on väitellyt tohtoriksi ydinfysiikan alueelta ja tehnyt yli 40-vuotisen uran puolustushallinnossa ja erilaisissa luottamustehtävissä. Hän on toiminut puheenjohtajana Professoriliitossa, AKAVA:ssa sekä Paasikivi-Seurassa. Kansalliskirjaston johtokunnan jäsen hän oli vuosina 2009–2014. Viitasalo toimii nykyisin kirjaston kummina yhdessä Sinikka Salon ja Kai Linnilän kanssa.

Miten päädyitte kummiksi Kansalliskirjastoon?

Toimiessani Kansalliskirjaston johtokunnassa syntyi arvostus, kiinnostus ja ihailu tätä taloa kohtaan. Jäsenyyteni loppupuolella nousi esiin Suomen itsenäisyyden 100-vuotisjuhlakeräys, jota haluan

olla mukana edistämässä. Erityisesti hankkeeseen liittyvä sanomalehtien digitointi on minulle tärkeää. Niiden lukeminen on vapaan kansan perusoikeus, jonka toivon säilyvän seuraavillekin sukupolville. Suostuin siis mielelläni kummiksi, kun ylikirjastonhoitaja Kai Ekholm sitä pyysi. Minulla on vielä jäljellä yhteiskuntasuhteita, joiden avulla toivon sanomalehtihankkeelle löytyvän tukea.

Miksi juuri sanomalehtien digitointi kiinnostaa?

Tärkeintä on se, kun sanomalehti saadaan digitoitua, se on käytettävissä rajattoman ajan yleisölle helposti. Sanomalehdistön välityksellä ajankuva välittyy lukijalle vivahdeikkaasti ja monipuolisesti.

Miten näette Suomen itsenäisyyden seuraavat sata vuotta?

Omaan maailmankuvaani vaikuttaa 41-vuotinen urani puolustushallinnossa ja ulkoministeriön aseidenriisunta-asiantuntijatehtävissä. Kannatan kansainvälisiä hallintoja ja kumpaakin osapuolta hyödyttävää hyvää taloudellista yhteistyötä, ilmasto-olosuhteiden suojelemista, kansanterveyden ja -opetuksen kehittämistä. Jos nämä asiat maailmassa saadaan kuntoon, tulevaisuus näyttää hyvältä.

Miten näissä asioissa on mielestänne edetty viime vuosikymmeninä?

Kun 1970-luvun alussa menin puolustusministeriöön töihin, maailmassa oli käynnissä toistasataa eri konfliktia. Tänä päivänä sotien lukumäärä on pienentynyt, mutta ihmettelen, mihin suuntaan nykyinen Venäjä on menossa. Vielä Boris Jeltsinin aikaan uskoin Venäjän olevan kehittymässä demokratian suuntaan, mutta nyt tilanne on muuttunut. Kuten kaikki panivat merkille, Australian taannoisessa G20-kokouksessa oli huomattavia jännitteitä Venäjän presidentti Putinin ja muiden maiden johtajien välillä. Olen kuitenkin sitä mieltä, että jos maan päämies kutsutaan kokoukseen, hänelle on suotava sama protokolläärinen kohteliaisuus kuin muillekin johtajille tilanteesta riippumatta. Ei ole mitään syytä nolata ketään, koska se ei edistä yhteisiä tavoitteita.

Olette kummiuden lisäksi myös lahjoittanut sivistystyölle rahaa.

Olen muutamina vuosina lahjoittanut jonkun verran yliopistolle sekä joulun alla Suomen Piplia-seuralle suomalais-ugrilaisten kansojen Raamattu-käännöstyöhön.

Kiitos haastattelusta ja hyvää alkanutta kautta Kansalliskirjaston kummina!

Professori Matti Klinge kotikirjastossaan: ”Tällaista on elää bibliografista elämää.”

Historioitsija Rainer Knapas vieraili historian professori Matti Klingen kotikirjastossa Helsingin Ullanlinnassa ja pääsi tutustumaan hänen laajaan kokoelmaansa, jota myös käytetään yhä jatkuvasti. →

TEKSTI: RAINER KNAPAS
KUVAT: VEIKKO SOMERPURO

Rainer Knapas ja Matti Klinge tutkimassa kirjoja haastattelun lomassa. Perinteiseen oppineeseen kirjastoon kuuluvat gravyyrit, mitalit ja taide-esineet vahvistavat itse kirjojen sisältöä ja sanomaa.

Historian professori Matti Klingen kotikirjasto Ullankadulla Etelä-Helsingissä on – tietenkin – huomattavan suuri, arvokkaan tuntui- nen, ilmeisen moniulotteinen, pai- koitellen vähän sotkuinenkin. Täällä vallitsee kirjallisen kulttuu- rin ylenpalttinen paljous, *abun- dantia omnium rerum*. Kirjoilla ei ole sulkeisjärjestystä, koska täällä luetaan ja tehdään kirjoitustöitä. Joka päivä.

Kirjat ovat kävijää vastassa jo eteisessä. Kirjapainon pahvilaati- koissa odottavat tämän syksyn omat uutuudet: *Upsalasta Parii- siin. Muistelmia 1960–1972* ja *Pi- naatti ja Saint-Simon. Päiväkirjas- tani 2013–2014* sekä kaksi runo- kokoelmaa. Ullankadun kodissa määräävässä asemassa ovatkin juu- ri kirjat ja maalaukset – omat ja muiden.

Kirjoja on lattiasta kattoon aina- kin kolmessa huoneessa, empiren- vihreässä salongissa, varsinaisessa työ- ja kirjastohuoneessa, makuu- huoneessakin. Lisäksi niitä löytyy pinoina siellä täällä, levitetynä ruokasalin suurelle pöydälle, suku- muotokuvien silmien alla. Täällä luetaan vanhoja ja kirjoitetaan uu- sia kirjoja.

Salongissa on ehkä hieman ve- näläisten romaanien gostinnajan henkeä: mahankituoleja, viherkas- veja, gravyyrejä, pikkupöydällä polttokullatun Nike-voitonjumalat- taren kannattama vihreä lamppu. Esillä on mitaleita, pienoisveistok- sia, promootioiden laakeriseppelei- tä ja kutsukortteja. Kirjahylly on täynnä historiaa, taidetta, klassilli- sia auktoreita. Selkäpuolelta katso- en vanhimmat näyttäisivät olevan 1500-luvulta.

KOKOELMAN HISTORIAA

”En ole bibliofiili, kiinnostukseni kohdistuu ennen muuta kulttuuri-

historiaan, poliittiseen historiaan, taiteisiin. Kirjoja olen ostanut ja hankkinut kouluvuosista alkaen, antikvariaateista ja kirjakaupoista. Kirjastojen poistohyllyistä löytyy paljon arvokasta, jota olen pelasta- nut joskus vain periaatteellisista syistä, etteivät joudu väärauskois- ten käsiin”, Klinge kertoo.

”Ulkomaanmatkoilta on yleensä kertynyt runsaasti kirjoja, kirjakaup- poista ja antikvariaateista. Mitään erityisalaa en ole nimenomaisesti kerännyt, kaikki hyvä ja kaunis on aina samalla kiinnostavaa.”

”Kirjakaupoistani on Akateemi- nen vielä olemassa, Waseniuksen kirjakauppa Esplanadilla on poissa. Härkösen antikvariaatti Uuden- maankadun ja Ison Roobertinka- dun välisessä pasaasissa oli ehkä ai- kanaan minulle tärkein”, Klinge lis- taa tärkeimpiä kirjakeitaitaan mat- kan varrelta.

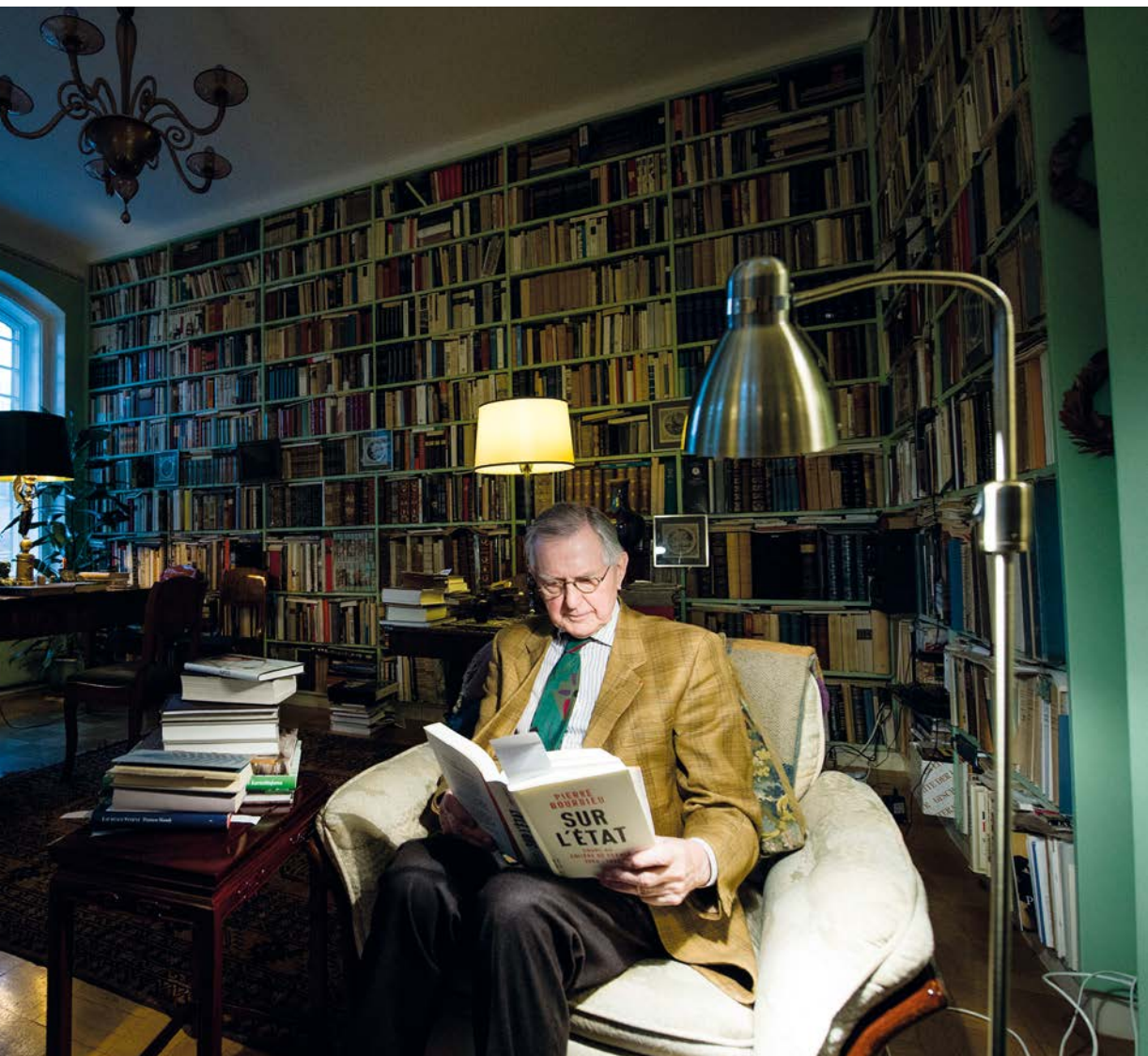
”Pohjoismainen antikvariaatti Pohjoisella Makasiinikadulla oli al- kuun ylioppilaille korostetun fiinin tuntuinen. Siellä tosin sukulaiseni Tove Olsoni myöhemmin intro- dusoi minut antikvariaattia pääma- janaan pitäviin ruotsinkielisiin kir- jallisiin piireihin, Sällskapet Bok- vännerna -yhdistyksen merkki- henkilöihin ja *Nya Argus*-aikakaus- lehden liberaaleihin taustavoim- miin.”

HYLLYT JA METRIT

”Vuonna 1985 muutimme tänne, ja kirjakokoelmamme vei jo silloin huomattavan tilan. Nykyistä laa- juutta ei ole mitattu, ei hyllymetrei- nä saatikka niteinä – valistunut ar- vaus, jos erilliset pinot lasketaan mukaan, voisi olla ehkä 200 hylly- metriä?”, Klinge arvioi.

Järjestys on täällä omistajan bibliografisen muistin varassa, to- sin voi erottaa joitakin pystysuun- taisia erityisvyöhykkeitä. Täällä

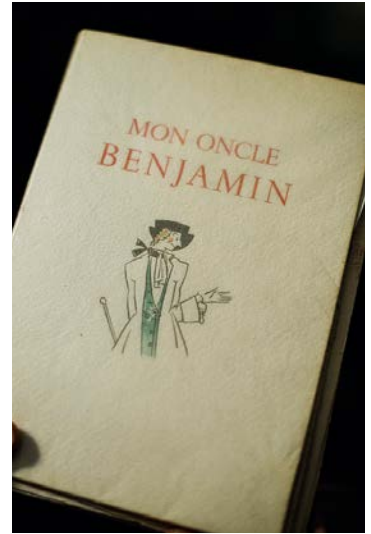
1. Otiom sapientis, "viisaan lepo" salongin lukulampun alla. Seurana aina ajankohtaisen Pierre Bourdieun luentoja kokoava Sur l'état. Cours au Collège de France 1989-1992.

2. Matti Klingenin exlibriksen kuva-aihe lasimaalauksena. Oppinut vaeltaja, kirjakaarot kainalossaan ja viinileili vieressään, on peräisin Lorenz von Numersin Snäckans bröder -kirjan kuvituksesta.

3. V. Margueritten romaani La Garçonne (1922) aiheutti eroottisuudellaan suurta kohua. Vuonna 1926 sen kuvitti loistavalla pochoir-tekniikalla pariisilaistunut hollantilainen fauvisti Kees van Dongen.

3

2

kotimainen *Academica*, tuolla ranskalainen ja eurooppalainen taide, kirjataiteen merkkiteoksia, vanhaa latinankielistä, Venäjän historia. Mutta yhtä tärkeä näyttää olevan hankinta- tai käyttöjärjestys, ajan-kohtaisimmat esillä.

TYÖHUONEESSA

Työhuoneessa on Nikolai I:n muotokuva ja muita maalauksia. Siellä ei ole perinteistä professoriaalista kirjoituspöytää vaan kapea, kirjapinojen alla huokuva lautamainen korkea rahi. Kannettavalle tietokoneelle on juuri ja juuri saatu raivatua tilaa. Hyllyistä erottuvat Snellmanin, Runebergin ja Topeliuksen kootut teokset, *Kansallisbiografian* järeät niteet ja *Valvojan* kaikki vuosikerrat 1880-luvulta alkaen. Ranskalaisen kulttuurin perusta, hivele-

vän hieno, kompakti Pléiade-sarja, on omana rivistönään.

”*Kansallisbiografia* on monikymmenvuotisen suurmiesharrastukseni kotimainen lopputulos ja muistomerkki – kirjastossa on runsaasti muita eurooppalaisten suurmiesten biografisia hakuteoksia eri vuosisadoilta.”

EXEMPLA

Jokaisella on kotonaan omia suosikkikirjoja. Täyteen ahdetuista hyllyistä saadaan irrotettua muutama:

”Tässä on Hagelstamilta ostamani Tacituksen editio vuodelta 1687, julkaistu Pariisissa *ad usum delphini*, ”kruununprinssiä varten”, mikä aina on korkean laadun tae. Tässäkin voi nähdä pitkän oppineisuuden perinteen ja tietämyk-

sen kaikki esitystavat: teksti, laajat nootit, *notae*, ja selitykset, *explicatio*. Tacitus on todistuskappale juuri kirjan moninaisuudesta. Tekstin lisäksi tulee painoasu ja sidos, tekijä, tilaaja, ja tietenkin kaikki edelliset omistajat, lukijat, juuri tämän niteen vaikutus ja Tacituksen yleensä...”

”Kaikki, nimenomaan kaikki, täällä olevat kirjat tarjoavat aineistoa omiin kirjoihini tai opetukseen, kuvituksiin tai ”vain” lukemiseen. Tässä esimerkiksi Jules Janinin käänös ranskaksi Lawrence Sternin *A Sentimental Journey*sta vuodelta 1838, loistokkaasti kuvitettu ja sidottu aikansa kokokuva, tavalla joka ei koskaan välity elektronisessa muodossa, vaikka itse tekstin saisikin helposti eteensä.”

”*Fennica*-kirjallisuudesta olen ollut ennen muuta kiinnostunut

1. Les français peints par eux-mêmes. Types et portraits humoristiques à la plume et au crayon on Ranskan kulttuurin ylittämätön galleria 1800-luvun puolivälistä. Kirjoittajina olivat maan parhaimmat kyvyt Balzacista alkaen, kuvittajina suuret nimet: Meissonnier, Daubigny, Gavarni, Grandville ja monet muut.

2. Claude Tillier – "pamphlétaire et romancier" – kirjoitti Mon oncle Benjaminin 1842. Klassikosta vuonna 1950 ilmestynyt, Joseph Hémardin kuvittama laitos on edelleen irtotarkkeina odottamassa sitomista. Benjaminin tarinasta on myös tehty elokuva 1969, pääosassa Jacques Brel.

3. Paulus Joviuksen (Giovion) "oppineisuudestaan kuuluisien miesten galleria". Upeilla puupiirrosmuotokuvilla varustettu Elogia virorum litteris illustrium ilmestyi ensimmäisen kerran 1546, aukeamalla esitellään Petrarcaa ja Boccacciota.

kaikesta Helsingin yliopistoon liityvästä. Muistan vieläkin ne riemun päivät, kun Yliopiston kirjasto jakoi ilmaiseksi – oliko se 1970-luvulla? – väitöskirjavarastonsa ylijäämäkappaleita koko Helsingin ajalta. Tämä aineisto muodosti rungon kirjassani *Suomalainen ja eurooppalainen historiantkirjoitus* vuodelta 2011", Klinge muistelee.

KIRJASTOT JA ARKISTOT

"Joskus minua on arvosteltu nootien, kirjallisuus- ja lähdeviitteiden puuttumisesta kirjoissani. Viitteeni ovat kyllä näissä huoneissa läsnä, lisäksi olen jo 1960-luvulla *Ylioppilaskunnan historian* tuhansissa nooteissa osoittanut, että osaan myös kirjoittaa lähdeviitteitä ja arvostaa arkistokokoelmia", Klinge sanoo.

"Mutta tietenkin tarvitsen myös jatkuvasti muita kirjastoja, kaikkea ei voi sijoittaa kotiinsa. Tärkein on aina ollut Yliopiston kirjasto eli nykyinen Kansalliskirjasto, johon tutustuin jo ennen ylioppilasvuosia, alkuun sukututkimuksen merkeissä. Mutta kävin myös paljon Richardinkadun kaupunginkirjastossa, joka vuosikymmeniä sitten oli monipuolinen, intellektuellien harrastuspiirien kotipaikka."

"Oma arkistoni on osaksi jo lahjoitettu tulevia tutkijoita varten professoreiden perinteisen tavan mukaisesti Kansalliskirjastolle. Siinä on henkilökohtainen arkistoni, päiväkirjat, kirjeenvaihto ja lehtileikkeet josta käyvät ilmi minulle tärkeä "reseptio", vastaanotto julkisuudessa. Yliopisto-opetukseen liittyvä aineisto on Yliopiston keskusarkistossa."

Meidän kotimme on, paitsi oma museomme
kirjastomme ja varastomme,
esineiden kertomus vaelluksestamme
ja edellisistä sukupolvista,
ja paikka jossa laitamme ruokaa ja syömme sitä
juomme teetä tai viiniä tai snapsia
ja suolakurkkuja, kirsikkahilloa,
jossa rakastamme, keskustelemme, väittelemme
tapaamme omaisia ja tuttavvia
ja kävijöitä,
jossa on postiluukku jokapäiväisine tuomisineen
jolla on osoite ja puhelinnumero
ja naapurit, korttelikauppa, auto kadulla
tämän avulla määrittelen itseni, vaikka
Muut, he, eivät tiedä siitä paljonkaan, saati ymmärrä. Mutta
(sanon aina mutta, olen sellaisia)
paljon on vielä oppimista tauluista,
kirjoista, maisemasta.

Tänä syksynä julkaistusta Matti Klingen runokokoelmasta
Kynän levottomuus (Artemisia Edizioni, 130 sivua)

1

KOOTUT TEOKSET

Matti Klinge on kirjoittanut itse niin monta kirjaa, että ne jo sinänsä muodostaisivat oman pienen kirjaston.

”Omat teokseni täyttävät ehkä parisento hyllymetriä, tosin tällaista alaosastoa ei täällä ole. Arvelisin että erillisteoksia, eri kielillä on 60–70, lisäksi tietysti kaikki lukemattomat artikkelit ja lyhyemmät kirjoitukset”, Klinge arvioi.

”Sirkka Havun toimittama, Pie-raccini Säätiön julkaisema *Matti Klingen bibliografia 1957–2011* antaa koko tuotannosta tarkat tiedot, pienimpiä artikkeleita myöten. Siinä on 1 398 numeroitua julkaisua mutta sitä pitäisi jo täydentää viime vuosien tuotannolla.”

Klassiseen ”Miten kirjani ovat syntyneet” -haastattelukysymykseen Klinge vastaa näin:

”Lukemalla muita kirjoja – ja

tutkimalla muita aineistoja, asiakirjajulkaisuja, arkistoja, kuvia, taideteoksia... Ne perustuvat paljolti täällä aina ulottuvilla oleviin teoksiin: Ylioppilaskunnan historia, Yliopiston historia, Runeberg- ja Topelius-tutkimukseni, *Iisalmen ruhtinaskunta* ja lukemattomat muut. Painetuissa päiväkirjoissani olen joka vuosi selostanut, joskus hyvinkin kriittisesti, lukemiani vanhoja ja uusia kirjoja. Päiväkirjoja on jo kuusitoista osaa, vuodesta 1999.”

”Perusasenteeni on pedagogin; kirjoitan lukijoita varten, kertovasti, ja omasta kirjastostani löytyy jatkuvasti ajankohtaisia esikuvia ja vertailukohteita. Valmisteilla ja ideavaiheessa on koko ajan uusia, täältä inspiraationsa ja aineistonsa saavia kirjoja, esimerkiksi uusi, Euroopan Unionin ajan synteesi, Euroopan historia toisin.”

”Täällä näkee, miten tietoisesti tai sattuman kautta valikoidut kir-

jat ja kokemukset muuttuvat uusiksi kirjoiksi. Tällaista on elää bibliografista elämää.”

Monen yksityiskirjaston järjestämisympäristöä häiritsee omistajan erityinen, vaihteleva ja kasvava ”puhtaan mielihyvän osasto”, *deposit of pure delight*. Entä täällä?

”Yksi, jatkuvasti kiinnostava aihepiiri on kirjataide ja kirjankuvitus, tässäkin etenkin ranskalainen. Hieno, terävä 1600-luvun klassillinen painotyö, 1700-luvun rokokookuvittajat ja gravyyrit, 1800-luvun porvarillistuvan maailman tyyppihahmot ja karikatyyrit, 1900-luvun alkupuolen vapaa tyylittely – Daumier, Gavarni, Grandville ja hänen eläinhahmonsensa, ylittämättömiä. Hienolle paperille painettuna.”

Haastattelija on historioitsija ja kirjoittanut muun muassa Kansalliskirjaston historiateoksen.

2

3

1. & 3. Vanhatkin kirjat ovat jatkuvasti tutkimusten kohteena – niihin kertyy merkintöjä, muistilappuja ja leikkeitä.

2. Työhuoneessa – entisessä lastenhuoneessa – on historiavoittoinen kirjakokoelma, josta erottuvat hakuteokset ja moniosaiset editiot. Hyllytila on kauan sitten loppunut, mutta uudet kirjakerrostumat ovat löytäneet paikkansa.

Kirjastot siirtymässä uuteen ulottuvuuteen

Eurooppalaiset ja kansalliset poliittiset linjaukset ohjaavat tutkimuksen ja koulutuksen painopiste-alueiden muotoutumista sekä palvelujen kehittämistä tiedeyhteisöille ja kansalaisille. Uutena painopiste-alueena Euroopassa on avoimen tieteen konsepti eli Science 2.0 tai Open Science, joka on jatkumoa pyrkimykselle lisätä tutkimusjulkaisujen avointa saatavuutta ja kehittää tutkimusdatan hallinnointiratkaisuja.

TEKSTI: KRISTIINA HORMIA-POUTANEN

TOIMINTAYMPÄRISTÖN MUUTOSTEKIJÖITÄ

Euroopan komissio toteutti kesällä 2014 laajan verkkokyselyn eri sidosryhmien mielipiteistä ja näkemyksistä avoimeen tieteeseen liittyen. Syyskaudella 2014 komissio järjestää neljä kuulemistilaisuutta eri sidosryhmille, jossa se käy läpi verkkokyselyn tuloksia ja kuulee palautetta. Suomi on ollut avoimen tieteen edistämisessä edelläkävijä. Avoimen tieteen ja tutkimuksen (ATT) hanketta vuosina 2014–2017 edelsi kaksi muuta projektia, joissa on laadittu linjauksia ja kehitetty infrastruktuureja avoimen tieteen mahdollistamiseksi.

Lainsäädäntö asettaa merkittäviä rajoituksia digitaalisten palvelujen kehittämislle. Euroopan komissio toteutti laajan kuulemisen tekijänoikeuslainsäädäntöön liittyen vuodenvaihteessa 2013–2014. Vastauksia saa-

tiin huikeat 9 500 kappaletta, muutoksen puolesta ja vastaan. Kirjastojärjestöjen kuten LIBER ja EBLIDA kanta oli yksimielinen: nykyinen tekijänoikeusjärjestelmä tarvitsee uudistamista. Keskeisinä asioina nostettiin esiin tarve käyttää digitoituja tai lisensoituja aineistoja yli maanrajojen, jotta eurooppalainen tutkimus- ja koulutusyhteistyö voi kehittyä. Tämä edellyttäisi tekijänoikeuslainsäädännön harmonisointia Euroopan maissa. Lisäksi mahdollisuus avoimeen tiedonlouhintaan, tulisi ratkaista EU:n tasolla ja kansallisesti. Myös metatiedon ja tutkimusdatan avoimet lisenssit nostettiin esiin välttämättöminä digitaalisten palvelujen edellytyksinä.

Teknologian kehitys tuo verkkopalvelujen tuotantoon uusia mahdollisuuksia. Perusteknologioiden muutos tai uuden teknologian käyttöönotto laajoissa käyttäjäkunnissa vie kuitenkin aikaa, kuten on havaittu esimer-

kiksi uuden kirjastojärjestelmän suunnitteluprojektissa. Suomessa kirjastopalveluiden perusteknologioiden uudistamisprosessi on kuitenkin päässyt alkuun. Finna-projektissa toteutetaan uuden sukupolven käyttöliittymä kirjastojen, arkistojen ja museoiden järjestelmiin; Finto-projektissa rakennetaan luotettava ja pysyvä ontologiapalvelu ja Melinda-projektissa kehitetään kirjastojen yhteistä kuvailuympäristöä.

Pilvipalveluiden yleistyessä ICT:n tuotantotapa muuttuu olennaisesti. Palvelut tuotetaan ja tietosisällöt haetaan verkosta, josta käyttäjät valitsevat tarvitsemansa palvelun. Ajan ja paikan merkitys vähenee entisestään. Pilvipalveluja sovelletaan sekä palvelininfrastruktuurien että sisältöpalvelujen tuotannossa.

Käyttäjien tarpeet kehittyvät verkkopalvelujen kehittyessä. Uudet palveluratkaisut ruokkivat uusia tarpeita, joten kehittämisen tulee olla jatkuvaa ja nopeaa. Käytettävyys- ja esteettömyyspalvelusten tulisi olla rutiininomainen osa palvelujen kehittämistä. Tänä päivänä metatiedon ja datan uudelleenkäyttö ja yhdistäminen uuden tiedon tai uusien palvelujen tuottamiseksi on ajankohtaista. Kaiken kaikkiaan metatiedon ja erilaisten tunnistajien merkitys korostuu digitaalisissa palveluissa ja pitkäaikaisäilytysratkaisuihin.

Nykypäivän haasteista ei selvitä ilman kansallista ja kansainvälistä yhteistyötä. Suomen kirjastojen yhteistyökyky on havaittu maailmalla ja se voikin toimia mallina esimerkiksi avoimen tieteen haasteisiin vastaamisessa. Toinen merkittävä esimerkki uudenaikaisesta yhteistyöstä on kirjastojen, arkistojen ja museoiden yhteistyö, joka lisääntyy koko ajan ja löytää uusia käytännöllisiä soveltamisaloja. Metatiedon ja kuvailun kehittäminen on yksi uusista kehittämiskohteista.

AVOIN TIEDE JA TUTKIMUS – YLLÄTTÄVIÄ LÖYTÖJÄ JA LUOVAA OIVALTAMISTA

Opetus- ja kulttuuriministeriö julkisti 25. marraskuuta 2014 avoimen tieteen ja tutkimuksen (ATT) tiekartan vuosille 2014–2017. Tavoitteena on, että vuoteen 2017 mennessä Suomi on tieteen ja tutkimuksen avoimuudessa johtava maa ja että avoimen tieteen mahdollisuudet hyödynnetään laajasti yhteiskunnassamme. Avoimuudella haetaan suomalaiselle tutkimukselle kansainvälistä kilpailuetua. Avoimen tieteen ja tutkimuksen visio vuodelle 2017

on: ”Tutkimuksen avoimuudella yllättäviä löytöjä ja luovaa oivaltamista.”

Keskeinen tavoite on julkisin varoin tuotettujen tutkimustulosten, tutkimusdatan ja tutkimuksessa käytettyjen menetelmien julkaiseminen siten, että ne ovat kaikkien halukkaiden tarkasteltavissa ja käytettävissä. Avoimuuteen tulee pyrkiä aina, kun se on lainsäädännön ja sopimusten puolesta mahdollista. Tutkimustulosten jatkokäyttöä ei rajoiteta tarpeettomasti, ja niiden käyttöehdot tuodaan selkeästi esille. Tavoitteena on, että tutkimuksen tulokset liikkuvat sujuvasti koko yhteiskunnassa: tutkijalta ja tutkimusryhmiltä toiselle, tutkimusalojen välillä, innovaatiotoimintaan sekä päättäjille ja kansalaisille. Kirjastojen näkökulmasta ATT-hankkeen painotus on tieteellisissä kirjastoissa, mutta kansalaisten osallistuminen tutkimusaineistojen ja havaintoaineistojen keruuseen liittyy hankkeen myös yleisten kirjastojen agendalle.

Avoimen tieteen ja tutkimuksen edistämiseen tarvitaan tutkimusyhteisön laajaa osallistumista, myös tutkimusympäristöjen, tutkijapalveluiden ja tutkimusinfrastruktuurien kehittämistä, yhteistyötä ja koordinaatiota sekä uusien toimintatapojen omaksumista. Marraskuun 24. päivä 2014 pidetyssä seminaarissa pohjoismaisen ministerineuvoston edustaja vertaili, miten avointa tietettä edistetään Pohjoismaissa. Eri maat ovat edenneet eri tahtia ja painottaneet eri asioita. Suomi on vertailun perusteella avoimen tieteen ja tutkimuksen kärkimaa Pohjoismaissa ja ehkä koko Euroopassa.

OKM koordinoi hanketta politiikkatasolla ja Tieteen tietotekniikan keskus, CSC, käytännön tasolla. Suunnittelutyössä apuna ovat erilaiset tilatut selvitykset, työryhmien toimesta laaditut selvitykset sekä tiekarttaan ja ATT-käsikirjaan saadut kommentit. Osa infrastruktuuripalveluista on toteutettu edellisessä hankevaiheessa CSC:llä ja uusia infrastruktuureja kehitetään tulevina vuosina.

Kirjastoilla on tärkeä rooli avoimen tieteen palvelujen kehittäjänä ja siinä tarvittavan ohjeistuksen ja koulutuksen tarjoajana. Tieteellisten kirjastojen eurooppalainen järjestö LIBER on koonnut verkkosivuilleen tapausesimerkkejä kirjastojen rooleista ja palveluista tutkimusdataan liittyen eri maissa. Helsingin yliopiston kirjasto on ollut yksi esimerkki.

Kansalliskirjaston rooli avoimen tieteen kentässä on moninainen. Kansalliskirjasto tarjoaa toi-

saalta teknisiä alustapalveluja kuten DSpace- julkaisuarkistopalvelu ja Finna-tiedonhalupalvelu ja toisaalta metadatapalveluita kuten Finto-ontologiapalvelu ja tunniste palvelut sekä koulutuspalveluja.

Osaaminen ja osaamisen kehittäminen on tärkeää avoimen tieteen edistämisessä. Kansalliskirjasto koordinoi avoimen tieteen koulutustarjontaa tutkimusorganisaatioille kaudella 2015–2017 yhteistyössä eri tahojen kanssa.

KIRJASTOJÄRJESTELMÄRATKAISUJA EUROOPASSA

Avoin tiede ja tutkimus on mielenkiintoinen ja inostava uusi haaste kirjastoille. Korkeakoulukirjastoissa ei kuitenkaan voida pelkästään keskittyä uudehkon alueen kehittämiseen vaan ajankohtaista on myös uuden kirjastojärjestelmän hankinta.

Nykyisin Euroopassa käytössä olevat kirjastojärjestelmät ovat pääsääntöisesti olleet tuotannossa kymmenkunta vuotta tai kauemmin. Eri puolilla Eurooppaa mietitään järjestelmän vaihtoa. Asioita, joita eri kirjastot tai konsortiot huomioivat ratkaisuja etsiessään ovat esimerkiksi nämä:

- hankitaanko ratkaisu omalle organisaatiolle vai konsortiolle
- käytetäänkö oman organisaation palvelininfrastruktuuria, kansallista infrastruktuuria vai kaupallisten toimijoiden pilvipalveluita
- mikä järjestelmän osa on kiireellisimminkin uuttava: käyttöliittymä, kuvailuratkaisu vai taustajärjestelmä

Kaikki suuret järjestelmätoimittajat (esim. Ex Libris, Innovative, ProQuest, OCLC, Axiell) ovat omaksuneet ajattelun, jossa käyttöliittymä erotetaan kirjastojen tuotantojärjestelmästä. Monet kirjastot (Århus, British Library, University College London) tai konsortiot (BIBSYS, Itävallan kirjastokonsortio, LIBIS, Finna) ovat aloittaneet järjestelmäkokonaisuuden uusimisen käyttöliittymän uudistamisesta.

Saksassa ja Ranskassa kirjastokonsortiot ovat käynnistäneet kirjastopalvelujen uudistamishankkeet selvittämällä, mitkä kirjastot ovat halukkaita etsimään ratkaisua yhdessä. Ranskassa edetään kaksivaiheisesti: ensin solmitaan aiesopimus yhteistyöstä ja yksityiskohtien ollessa tiedossa solmitaan varsinainen sopimus järjestelmän hankinnasta. Sekä Saksassa että Ranskassa yhte-

nä selvityskohteena on kaupallisen pilvipalvelun hankkiminen. Arvioidaan mitkä ovat kaupallisen toimijan tarjoaman pilvipalvelun edut ja riskit. Samoin molemmissa maissa ensimmäisenä kehittämiskohteena on kirjastojen yhteisen kuvailu ympäristön uudistaminen siten, että kuvailussa voidaan hyödyntää kuvailun kansainvälinen uudistuminen (RDA-kuvailusäännöt). Mahdollisuus tuottaa linkitettyä avointa dataa kirjastodatasta nähdään välttämättömänä.

Kirjastojen tuotantojärjestelmän tai taustajärjestelmän uudistamishankkeet ovat edenneet hitaammin siitä syystä, että uuden sukupolven järjestelmiä ei ole ollut tarjolla. Kirjastokonsortioita koskevia ratkaisuja Euroopassa on tehty ainakin Belgiassa (LIBIS) ja Norjassa (BIBSYS). Molemmissa maissa on päädytty Ex Libriksen ratkaisuihin sekä käyttöliittymän (Primo) että taustajärjestelmän (Alma) osalta.

Kirjoittaja on Kansalliskirjaston kirjastoverkko-palveluiden johtaja ja Euroopan tieteellisten kirjastojen järjestön LIBER:in puheenjohtaja.

VEIKKO SOMERPURO

Miksi uusi kirjastojärjestelmä?

TEKSTI: MARKKU HEINÄSENAHO

Kirjastojärjestelmien ympärillä on viime vuosina käyty vilkasta keskustelua. Kirjastojen yhdessä käynnistämä uusien kirjastojärjestelmien hankinnan valmistelu eli UKJ-hanke on päättymässä. Tarve kirjastojärjestelmän uusimiselle säilyy silti. Tärkein syy on varmaan-kin kaikille itsestään selvä: kirjastojen palvelut ja ydintoiminnot ovat 1990-luvun jälkeen levinneet kirjaston tiloista osaksi verkossa tapahtuvaa tiedonvälitystä ja nykyisin merkittävä osa aineistoista sijaitsee palveluntarjoajien palvelimilla. Käytössä olevat kirjastojärjestelmät on kuitenkin kehitetty olosuhteisiin ennen tätä laajamittaista muutosta. Tästä johtuen kirjastot käyttävät erillisiä järjestelmiä elektronisten ja digitaalisten aineistojen hallintaan, monihakuun, yhteisluetteloon, linkitykseen ja analytiikkaan. Pirstaloituneen järjestelmäkokonaisuuden ylläpito ja käyttäminen on tarpeettoman hankalaa ja kallista.

Toiseksi, järjestelmiltä vaaditaan entistä enemmän avoimutta ja yhteensopivuutta. Erilaiset integraatioalustat ja palveluväylät ovat yleistyneet maailmalla ja tekevät tuloaan myös kirjastoihin. Järjestelmien tulisi toimia yhteen taloushallinnon, henkilöstöhallinnon ja opetuksen kanssa ja kytkeytyä tulevaisuudessa myös julkisen hallinnon palveluväylän kautta henkilötietorekisteriin sekä kansallisiin tukipalveluihin (mm. tunnustautuminen ja maksaminen). Lisäksi data ja palvelut tulisi avata maailmalle ja hakukonenäkyvyyttä parantaa. Mustia laatikoita muistuttavat integroidut kirjastojärjestelmät eivät pysty sopeutumaan tähän muutokseen.

Tätä taustaa vasten ei ole yllättävää, että markkinoille on ilmestynyt uusia kirjastojärjestelmiä, jotka markkinoivat itseään joustavina ja avoimina palvelu- alustoina. Niiden suunnittelussa korostuu modulaarisuus, jolloin loogisesti irrallisia osia (asiakasliittymä, luettelointi, hankinta yms.) voidaan periaatteessa vaihtaa vaikuttamatta kokonaisuuteen. Puhutaan palveluorientoituneesta arkkitehtuurista. Useimmat uudemmat järjestelmät eivät sisällä esimerkiksi asiakasliittymää vaan se on hankittava erikseen. Näin myös Finnasta saatavat hyödyt korostuvat, koska hakuliittymästä ei tarvitse erikseen maksaa.

Kolmas merkittävä muutos liittyy siihen, että uudet kirjastojärjestelmät on joko suoraan kehitetty tai siirrymässä pilvipalveluiksi. Tämä trendi perustuu kustannustehokkuuteen: on halvempaa kehittää ja ylläpitää järjestelmää, jossa kaikki asiakkaat käyttävät samaa laitteistoa sekä samoja versioita käyttöjärjestelmästä, tietokannasta ja sovelluksista. Lisäksi kirjastot käyttävät järjestelmää verkkoselaimen kautta, jolloin virkailijaohjelmistoja ei tarvitse päivittää hajautetusti. Hyötyä saadaan myös lisääntyneestä yhteistyöstä: järjestelmään kertyvät tietomassat tuottavat uusia tiedon jakamisen ja analysoinnin mahdollisuuksia ja kolmansien osapuolten kehittämät sovellukset on helpompi ottaa käyttöön. Itsenäisesti ylläpidettävien järjestelmien kohdalla näitä hyötyjä ei saada, mikä todennäköisesti näkyy sekä hinnassa että ylläpitytyön määrässä.

Pilvipalveluiden käänöpuolena on oman vaikutusvallan kapeneminen: suoraa pääsyä palvelimille tai tietokantoihin ei ole. Myös pilvipalveluiden tietoturvasuus puhuttaa. Tähän liittyviä kysymyksiä on koottu esimerkiksi ENISA:n (European Network and Information Security Agency) toimesta¹. Lisäksi on otettava huomioon se, että kirjastojärjestelmien markkinat eivät ole kovin tehokkaat: varteenotettavia toimijoita on suhteellisen vähän ja sitoutumisaika on pitkä. Tästä syystä kirjastojen on syytä puolensa, jotta hyödyt eivät kokonaan valuisi järjestelmätoimittajien marginaaleihin.

Edellä mainitun lisäksi uusimisen tekee houkuttelevaksi ohjelmistojen ja teknologian yleinen kehitys. Nykyaikaiset järjestelmät toimivat myös mobiililaitteissa, niitä on helpompi personoida ja ne tukevat konfiguroitavia työnkulkuja, yhteistyötä ja edistyneempää toimintojen automatisoimista. Ne myös tarjoavat entistä enemmän reaaliaikaista tietoa kirjastojen käytöstä, resurssien kohdentamisesta ja eri aineistojen kustannushyödyistä.

1 <https://resilience.enisa.europa.eu/cloud-security-and-resilience/publications/cloud-computing-benefits-risks-and-recommendations-for-information-security>

Uudemmat kirjastojärjestelmät tuovat siis paljon uutta potentiaalia, mutta jostain voidaan joutua myös luopumaan. Pilvipalveluiden huonona puolena on, että suorat yhteydet palvelimille ja tietokantoihin menetetään. Lisäksi valtaa luovutetaan järjestelmätoimitajalle, joka vastaa koko järjestelmäpinosta, aina laitteistosta sovelluksiin saakka. Palvelutasoon ja tietoturvallisuuteen vaikuttavat tekijät on selvitettävä huolellisesti ennen käyttöönottoa. Pilvipalvelut eivät ole ainoita vaihtoehtoja, mutta ne ovat kuitenkin yleisty-

mässä ja niiden aktiivinen välttäminen rajoittaisi vaihtoja merkittävästi.

Uusien järjestelmien käyttöönotot ovat jo käynnistyneet maailmalla. Kirjastojärjestelmien elinkaari on noin 10–15 vuotta ja tästä syystä käyttöönoton ajankohdalla on merkitystä. Viiden vuoden päästä nyt uudet järjestelmät ovat jo kypsässä keski-iässä ja seuraavakin voivat olla jo suunnittelupöydällä. Varhaisten omaksujien aika alkaa olla jo ohi ja suuret massat ovat kohta liikkeellä.

Finnan strategiatyö vuosille 2016–2020 käynnistymässä

Finna on Kansallisen digitaalisen kirjaston asiakasliittymä, joka tarjoaa kirjastoille, arkistoille ja museoille mahdollisuuden luoda vaivattomasti loppukäyttäjille suunnattuja nykyaikaisia verkkopalveluita sekä edistää omien aineistojensa näkyvyyttä. Finna-hankkeessa kehitetään myös kansallinen Finna-portaali (www.finna.fi), josta voi löytää kaikkien mukana olevien organisaatioiden aineistot. Tällä hetkellä kansallinen Finna-portaali sisältää noin yhdeksän miljoonaa aineistoviitettä.

Vuoden 2014 lopulla käynnistettävässä strategiatyössä on tarkoitus määrittellä Finnan kehittämisen suuntaviivat vuosiksi 2016–2020. Uuden strategian astuessa voimaan Finna siirtyy elinkaaren seuraavaan

vaiheeseen ja hanke muuttuu jatkuvaksi palvelutoiminnaksi. Kehittäminen kuitenkin jatkuu, sillä Finna on avoimen lähdekoodin tuote, jonka kehittämisvastuu on Kansalliskirjastolla.

Finnaan kohdistuu runsaasti erilaisia toiveita. Yhtäältä palvelun tulee vastata korkeakoulukirjastojen, yleisten kirjastojen, arkistojen ja museoiden tarpeita. Toisaalta Finna on sidoksissa nopeasti muuttuvaan toimintaympäristöön. Strategiatyön tarkoituksena on määrittellä miten Finnan täytyy kehittyä, jotta se säilyisi ajankohtaisena vielä vuonna 2020.

Strategiaprosessin ensimmäisessä vaiheessa kartoitetaan toimintaympäristön muutokset vuosina 2016–2020. Tavoitteena on tunnistaa Finnan kannalta tärkeät trendit tiedon hakemisen, teknologian, loppukäyttäjien tarpeiden ja mukana olevien organisaatioiden näkökulmasta. Tämän jälkeen työ jatkuu strategisten vaihtoehtojen selvityksellä: mitä haasteita ja mahdollisuuksia toimintaympäristön muutos tuo mukanaan ja miten niihin olisi syytä vastata. Tämä vaihe saataan päätökseen kesän 2015 aikana.

Kesän jälkeen aloitetaan strategian kiteyttäminen. Edellisissä vaiheissa hahmoteltuja vaihtoehtoja arvioidaan sen perusteella, miten ne vastaavat sidosryhmien ja loppukäyttäjien tarpeisiin muuttuneessa toimintaympäristössä. Syksyn aikana työ tiivistyy strategiaksi, joka määrittelee selkeät ja realistiset suuntaviivat palvelun kehittämiseksi tuleviksi vuosiksi.

Strategiatyötä varten perustetaan erillinen projektiyryhmä, joka koostuu Kansalliskirjaston kirjastoverkkopalveluiden johdosta ja Finna-konsortion edustuksesta. Mukana ovat myös Talent Vectian johtamisen konsultit. Projektin ohjauksesta vastaa Finna-konsortioyryhmä.

Markku Heinäsenaho toimii Kansalliskirjaston kirjastoverkkopalveluissa tietojärjestelmäpäällikkönä ja Finna-strategia-hankkeen projektipäällikkönä.

Kirjasto viestii tai syrjäytyy!

TEKSTI: HELI KAUTONEN,
PÄIVI LITMANEN-PEITSALA
JA MARIA VIRTANEN

Täyttääkseen tehtävänsä yhteiskunnassa kirjaston on kehityttävä ja pystyttävä kertomaan kehitymisestään. Jo kansainvälisen kirjastoalan järjestön IFLA:n eettinen ohje toteaa, että tiedon avoimuus ei pelkäästään riittä – kansalaisille on myös kerrottava tiedon olemassaolosta ja tavoista päästä sen lähteille. Kirjastoalan viestintä huolehtii paitsi tästä, myös laajan ja verkottuneen kirjastoalan sisäisestä viestinnästä.

POISSA SILMISTÄ – POISSA MIELESTÄ?

Julma totuus on, että se mistä nyky-yhteiskunnassa ei puhuta ja kirjoiteta, sitä ei ole. Julkisia palveluja on pitkään pidetty itsestäänselvyyksinä, joiden ei tarvitse julkisuudessa näkyä eikä kuulua. Kiristyvä taloudellinen tilanne muuttaa kuitenkin kaikkien julkisten toimijoiden perusedellytyksiä ja panee ne pitämään ääntä itsestään. Tätä juttua kirjoitettaessa niinkin itsestään selvä instituutio kuin poliisi vetosi työntekijäjärjestöjensä kautta valtakunnan ykköslehden lukijoihin ja valitti määrärahojensa vähenemistä. Kirjastot ovat tempaisseet pyöriälemällä Euroopassa, mutta riittääkö se.

Kun median uutiskynnys on korkea, näkyvyyttä saavat kriisitilanteet ja eriskummallisuudet. Uutiselta vaaditaan yllättävyyttä, tunteisiin vetoavuutta ja laajaa vaikuttavuutta. Kirjastojen toiminnassa harvoin on mitään räväkkää, mutta merkittävyyttä riittää. Puolustamme tiedon vapautta, ilmaisuoikeutta ja kansalaisten oikeutta omaksua tietoa. Hiljainen tapamme toimia ei kuitenkaan noudata nykyjulkisuuden vaateita. Uutiseksi yltävät pienet yksityiskohdat kuten paikallisesta kirjastosta lainattavat kahvakuulat samaan aikaan kun kansalaisten mahdollisuudet saada maksutta käyttöönsä sähköisiä aineistoja ovat uhattuna.

KIRJASTO VERKOSSA ON LAINAAMISTA ENEMMÄN

Asiakkaat odottavat kirjastoilta paljon: pitää tarjota laadukasta ja houkuttelevaa kirjastopalvelua sekä kertoa kaikesta uudesta heti. Kirjastot tyydyttävät näitä

JUKKA PENNANEN

Cycling for Libraries -tapahtuma on saanut julkisuutta eurooppalaisissa tiedotusvälineissä.

tarpeita monin tavoin, mutta erityisesti siirtämällä kirjastopalveluitaan verkkoon ja lisäämällä verkkoviestintäänsä.

Kirjastojen asiakkaat ovat verkossa. Miltei jokaisen aikuisen taskussa kulkee älypuhelin ja tiedonhaun ongelmia ratkotaan Suomessakin sen avulla kymmeniä miljoonia kertoja päivässä. On luonnollista, että kirjasto toimii siellä missä asiakkaatkin. Jo pitkään lainaus, uusinta ja teosten haku on tapahtunut verkkokirjastoissa. Nyt myös teokset ovat siirtymässä sinne.

Verkkokirjasto on paitsi lainaamisen paikka, myös sisältöjen avaamisen areena. Juttuja kirjoista, tietoa tapahtumista, keskusteluja – kirjaston tiedotus sulautuu osaksi asiakaspalvelua. Harvalla kirjastolla on ammativiestijöitä. Jutut verkkoon laativat samat kirjastonhoitajat, jotka fyysisessä tilassa voi tavata kasvokkain. Kirjastojen ja kirjastoväen viestejä voi tavata myös yleisimmissä sosiaalisissa medioissa. Siellä paitsi kerrotaan kirjaston toiminnasta, myös vastataan Kysy kirjastonhoitajalta -kysymyksiin, vinkataan kirjallisuutta, keskustellaan mediakasvatuksesta tai musiikista sekä välitetään kirjastoon ja tiedon avoimuuteen liittyviä uutisia meiltä ja maailmalta.

Verkkokirjastopalveluiden rakentaminen edellyttää kirjastojen henkilökunnalta nopeaa uusiin asioihin pe-rehtymistä. Yksittäisen kirjaston henkilökunnalla ei voi olla kaikkea uusien palvelujen ja viestintämuotojen edellyttämää teknistä tai viestinnällistä osaamista – eikä tarvitsekaan. Suomen kirjastoissa on totuttu kollegiaaliseen yhteistyöhön ja tiedon välittämiseen verkoston sisällä, mikä onkin yksi kirjastojen tärkeimmistä voimavaroista.

VOIMAVARANA KIRJASTOJEN JA KUMPPANEIDEN VERKKO

Vaikka arkiajattelussa kirjasto-sana yhdistyy helposti fyysiseen rakennukseen, on kirjastossa kyse itse asiassa maailmanlaajuisesta, vankat historialliset juuret omaavasta instituutiosta. Jokainen kirjasto on solmu kirjastotoiminnan verkostossa. Yleiset kirjastot, yliopistokirjastot, ammattikorkeakoulujen kirjastot, muiden oppilaitosten kirjastot, erikoiskirjastot ja Kansalliskirjasto ovat tiivis verkosto. Astumalla sisään lähi-kirjastoon tai klikkaamalla oman kirjaston sivuille saa tarvittaessa sisältöjä kaikista Suomen kirjastoista. Eikä kirjastojen yhteistoiminta seisaudu valtakunnan rajoille; periaatteessa kaikki maailman kirjastot ovat yhtä. Jotta näin olisi, on yhteydenpito kirjastoalan sisällä erittäin tiivistä seminaarein, julkaisu-in, neuvotteluin ja yhteisin julkilausumin.

Viimeisen vuosikymmenen aikana erityisesti kokoelmien digitointi on lähentänyt kirjastoja myös muihin kulttuuriperintöä säilyttäviin organisaatioihin. Arkistot ja museot tavoittelevat kirjastojen tavoin aineistojensa ja palveluidensa yhä kattavampaa verkkosaata-vuutta. Eri puolilla maailmaa rakennetaankin järjestelmiä, joista käyttäjä löytää arkistojen, kirjastojen ja museoiden aineistoja samasta palvelusta. Kantavana ajatuksena on, ettei käyttäjän tarvitse vaivata päättään organisaatorajoilla, jos tietty teema kiinnostaa.

Suomalaiset kirjastot, arkistot ja museot tuovat aineistojaan yhteen Finna-hakupalvelussa. Yhteisen palvelun rakentaminen tarjoaa luontevan väylän uusien kumppanuuksien muodostamiselle, tiedon ja osaamisen jakamiselle verkostossa, joka ei enää muodostu vain kirjastoista. Organisaatioilla on omanlaisiaan vahvuuksia: yksi saa taitavasti sanomansa läpi valtakunnallisessa mediassa, toinen valjastaa sosiaalisen median onnistuneeseen vuorovaikutukseen, kolmas tavoittaa laajasti arkisessa toiminnassa paikallisia asiakkaita ja neljäs tiettyjen alojen specialistit. Hyvistä käytännöistä saa ja pitää kertoa kumppaneille. Yhteinen ääni kantaa myös usein kauemmaksi kuin yksinäinen puhe.

Seuraa kirjastojen asiakasviestintää:

- Kirjastolehti, tilattavissa ja verkossa www.kirjastolehti.fi
- Kirjastot.fi – verkkosivusto, josta käynti kirjastoihin ja sisältöihin
- Kansalliskirjasto-lehti – painettuna ja verkossa www.kansalliskirjasto.fi/yleistieto/kk/lehti.html
- Oman kirjaston internet-sivut
- Kansalliskirjaston vuosittain ilmestyvä englanninkielinen Bulletin-verkkojulkaisu

Seuraa kirjastojen ammattiviestintää ja keskustelua:

- www.kirjastot.fi/uutiset – kirjastoalan uutisia Suomesta ja maailmalta
- Signum – Suomen tieteellisten kirjastojen lehti, myös verkossa
- Skandinavian Library Quaterly, myös verkossa
- Kreodi – ammattikorkeakoulukirjastojen lehti, myös verkossa
- Liber Quarterly – Euroopan tieteellisten kirjastojen verkkolehti
- Bibban ja www.biblioteken.fi
- www.ifla.org – kirjastoalan kansainvälinen sivusto

Tapaa kirjasto somessa, esimerkiksi:

- Twitter: kaikki Kirjastot.fi:n tiedotteet, Facebook-viestit ym.
- Facebook: Kysy kirjastonhoitajalta, Media-kasvatusta kirjastossa, Kirjasampo, Musiikki-kirjastot

Oman kirjaston löytää paitsi kirjaston internet-sivuilta useimmiten myös Facebookista.

Heli Kautonen toimii Kansalliskirjaston kirjastoverkko-palveluissa palvelupäällikkönä ja vastaa Finna-palvelun viestinnästä ja markkinoinnista.

Päivi Litmanen-Peitsala toimii Kirjastot.fi:n, Kirjastojen valtakunnallisten verkkopalvelujen viestinnän-suunnittelijana.

Maria Virtanen toimii Kansalliskirjaston kirjastoverkko-palveluissa palvelusuunnittelijana ja koordinoi arkistojen, kirjastojen ja museoiden yhteistyötä Finna-palvelussa.

Opiskelijat tuovat uusia suunnittelu- menetelmiä ja ideoita kirjastoverkon kehittämiprojekteihin.

Digitaalinen kirjasto – minkälainen koulutus?

TEKSTI: NINA HYVÖNEN,
MAIJA-LEENA HUOTARI, EERO SORMUNEN
JA GUNILLA WIDÉN

OSAAMINEN MUUTOKSESSA – KANSALLISKIRJASTON KIRJASTO- VERKKOPALVELUIDEN OSAAMIS- PROFIILI

Digitaalinen kirjasto on luonut selkeän tarpeen kehittää Kansalliskirjaston henkilöstön osaamista. Kansalliskirjastossa on pyritty tunnistamaan verkkopalveluissa tulevana vuosina tarvittavaa strategista osaamista, jotta pystytään entistä pa-

remmin suunnittelemaan rekrytointia ja henkilöstön koulutusta.

Kehityskeskustelujen yhteydessä tehdyssä kartoituksessa nousi esille uusia osaamisalueita. Tällaisia ovat esimerkiksi avoimeen tieteeseen liittyvät open access -toiminnan periaatteet ja käytännöt, avoimet tutkimusaineistot ja -data, tiedonlouhinta, kansalaistiede sekä julkaisujen ja tutkimusdatan linkityksessä tarvittava metatieto ja tunnisteet.

Digitaalisen kirjaston palvelukonseptit ja niihin liittyvä tuotteistaminen sekä kansallisten sisältöjen digitointi ovat edelleen keskeisessä asemassa. Juridiikan rooli kasvaa ja Kansalliskirjastolta edellytetään aktiivista roolia esimerkiksi tekijänoikeutta, henkilötietojen suojaa, kulttuuriala-ineistolakia, tietokantasuojaa sekä tekstin- ja datanlouhintaa (TDM) koskevissa kysymyksissä. Erilaiset dataan liittyvät sopimukset eri toimijoiden kanssa lisääntyvät ja avoimia (meta)datalisenssejä sekä avoimen lähdekoodin lisenssejä koskevan tiedon ja osaamisen tarve kasvaa.

Laajeneviin metatietopalveluihin liittyvä yhteentoimivuuden ja linkittyvyyden edistäminen, käsite- ja tietomalliosaaminen, tunnisteet sekä linkitetyn datan teknologiaosaaminen korostuvat voimakkaasti lähivuosina. Uusien järjestelmäratkaisujen ja arkkitehtuurien tavoitteena on luoda toimivia digitaalisen ajan säilytys- ja palveluratkaisuja, joiden tekemisessä korostuvat muun muassa ohjelmistojen ja järjestelmien hankintaan ja testaamiseen (mukaan lukien avoin lähdekoodi), versionhallintaan, pitkäaikaissäilytykseen ja tietoturvaan liittyvä osaaminen.

Asiakas- ja kumppanuus-osaamisen ja palveluiden johtamisen tavoitteena on yhteistyön kehittäminen, verkostojen luominen ja ylläpitäminen sekä niissä syntyvän tiedon hyödyntäminen. Viestinnälliset taidot sekä organisaation sisällä että asiakkaiden suuntaan ovat ensiarvoisen tärkeitä.

Todellisen haasteen muodostaa näiden tarvittavien osaamisen menestyksellinen yhdistäminen, sillä kaikki tieto ei todellakaan asu yhdessä päässä. Yhteistyötaitoja samoin kuin osaamisen johtamista siis tarvitaan.

YLIOPISTOJEN PROFILOITUMISTARPEET

Yliopistojen profiloituminen on ajankohtainen asia, joka haastaa tutkimuksen, opetuksen sekä yliopistojen infrastruktuurin. Tieteen tila (2014)-raportin mukaan Suomen yliopistojen on profiloituttava ja tehtävä entistä selkeämpi työnjako, jotta ne pysyvät mukana kansainvälisessä kehityksessä. Myös tutkimusinfrastruktuurit ovat entistä keskeisemmässä roolissa laadukkaana tutkimuksen edellytyksenä. Digitalisaatio ja globaalin tiedeyhteisön kehittyminen muuttavat tieteen tekemistä ja kiristävät kilpailua. Tämä vaikuttaa

Yliopistojen profiloituminen on ajankohtainen asia, joka haastaa tutkimuksen, opetuksen sekä yliopistojen infrastruktuurin.

vahvasti yliopistokirjastojen toimintaympäristöön ja lisää uusien palvelumuotojen tarvetta. Alan yliopistokoulutukselle tilanne tarkoittaa sitä, että on otettava huomioon koulutuksen ja tutkimuksen profiloitumismahdollisuudet omassa yliopistossa. Lisäksi on etsittävä yhteistyömuotoja muiden koulutusyksiköiden kanssa sekä selvitettävä sisällöllisesti, miten tulevaisuuden yliopistokirjastoasiantuntijat parhaiten tukevat tutkimusinfrastruktuurien kehitystä.

ALAMME YLIOPISTOKOULUTUS

Suomessa voi opiskella informaatio- ja kirjastoalaa kandidaatin-, maisterin- ja tohtorintutkimuksen tasoilla Oulun ja Tampereen yliopistoissa sekä Åbo Akademiassa. Kussakin yliopistossa koulutus sijoittuu erilaiseen tieteenalakehykseen. Oulussa informaatiotutkimuksen koulutusohjelma sijoittuu humanistiseen tiedekuntaan. Tampereella informaatiotutkimuksen ja interaktiivisen median tutkinto-ohjelma on osa informaatiotieteiden tieteenalaysikköä. Turussa informaatiotutkimus sijoittuu puolestaan Åbo Akademin kauppakorkeakouluun. Erilaiset tieteenalakehykset vaikuttavat osaltaan koulutuksen sisältöihin ja siten edistävät alan tutkimuksen ja koulutuksen profiloitumista ja kansallista työnjakoa.

OULUN YLIOPISTO

Oulun yliopistossa humanistinen tiedekunta luopui laitosrakenteesta vuonna 2008, minkä seurauksena Informaatiotutkimuksen koulutusohjelmaa ei toteuteta hallinnollisesti laitoksena vaan yhtenä tiedekunnan pääaineena. Koulutuksen tavoitteena on tutkimusperustaisuus, mikä pohjautuu oppiaineessa viimeisen kymmenen vuoden aikana tehtyyn strategiseen suunnitteluun. Nykyisin tutkimuksen kärkiä ovat terveystiedon ja

Ensimmäisenä yliopistona Suomessa Oulu sai vuonna 2013 Euroopan komission ECTS-tunnuksen, jonka kriteerien mukaan koulutussisällöt on suunniteltu.

-viestinnän sekä uutena, kehittyvänä alueena monilukutaitojen ja niihin liittyvien muuntuvien instituutioiden ja käytäntöjen tutkimus sekä näiden arviointi. Näillä aloilla tutkimusta tehdään tieteidenvälisessä yhteistyössä muun muassa lääketieteen eri alojen, kasvatustieteen sekä tietojenkäsittelytieteiden ja tietotekniikan kanssa. Vahva tutkimusalue on informetriikan ja uutena alueena myös altmetriikan tutkimus. Lisäksi tutkimusta tehdään tietojohdamisen, dokumentaatio- ja muistiorganisaatiotutkimuksen sekä tiedeviestinnän aloilla.

Informaatiotutkimuksen koulutusohjelma on menestynyt erinomaisesti valtakunnallisessa viestintätieteiden tutkimuksen tieteenala-arvioinnissa vuonna 2014 sekä Oulun yliopiston tutkimuksen laadun arvioinneissa vuosina 2014 ja 2007. Tämä korkealaatuinen osaaminen on perustana uudelle opetussuunnitelmalle, joka tulee voimaan vuosiksi 2015–2017. Perusopinnoissa opetussisällöt on ajantasaisesti esimerkiksi Informaatioympäristöt ja kokoelmat -opintojaksolla kattamaan digitaalisten kokoelmien ohella myös avoimen tieteen ulottuvuudet. Uusi opintojakso on Lukutaidot erilaisissa informaatioympäristöissä ja Informaatioalan lainsäädäntö ja etiikka on sisällytetty jo perusopintoihin.

Aineopinnoissa keskeistä sisältöä ovat tiedonhankinta, -haku ja -organisointi sekä informaatiokäyttätyminen ja -käytännöt. Tiedonorganisoinnin opetuksessa korotuvat Kansalliskirjastonkin metadatatyössä keskeiset bibliografisen valvonnan perusteet ja muun muassa FRBR (Functional Requirements for Bibliographic Records) ja RDA (Resource Description and Access) -tyyppiset kehitysuunnaukset ja standardit samoin kuin sisäl-

lönkuvailun rakenteelliset mahdollisuudet, jotka liittyvät esimerkiksi ontologiatyöhön. Uusia opintojaksoja ovat Lukutaidot, arviointi ja informetriikka sekä Johtaminen tietoperustaisissa organisaatioissa, joiden hallinta on tärkeää myös tieteellisten kirjastojen toiminnassa. Syventävissä opinnoissa opiskelijalla on mahdollisuus laatia pro gradu -tutkielmansa valitsemaltaan tutkimusalueelta tai integroida eri tutkimusalueiden sisältöjä, esimerkkinä vaikka informaatiokäyttätymisen ja informaatiolukutaidon tarkastelu terveystiedon ja -viestinnän kontekstissa.

Opiskelija voi myös erikoistua viestinnälliseen asiantuntijuuteen valitsemalla sivuaineensa Suomessa ainutlaatuisesta Tiedeviestinnän maisteriohjelmasta TIEMA:sta, jonka opetus toteutetaan yhteistyössä aate- ja oppihistorian kanssa. Opiskelijalla on myös mahdollisuus hakeutua suorittamaan maisterintutkintoaan arkistoalan suuntautumsvaihtoehtona, mikä vastaa ylempää arkistotutkintoa. Historiatieteet koordinoi tätä.

Ensimmäisenä yliopistona Suomessa Oulu sai Vuonna 2013 Euroopan komission ECTS (European Credit Transfer and Accumulation) -tunnuksen, jonka kriteerien mukaan koulutussisällöt on suunniteltu. Jokaiselle opintokokonaisuudelle ja -jaksolle on laadittu osaamistavoitteet, joiden perusteella opintosuoritukset arvioidaan. Opintojen esteetön eteneminen taataan vuositasoin suunnitellulla sekä opiskelijan henkilökohtaisen opintosuunnitelman ja omaopettajatoiminnan avulla. Innovatiivisilla opetusmenetelmillä, kuten esimerkiksi ongelmaperustainen oppiminen, pyritään opiskelijoiden kokonaisvaltaiseen oppimiseen ja käsitteellisen ymmärryksen kehittämiseen sekä sen soveltamisen taitoon käytännössä samoin kuin vuorovaikutus- ja esiintymistaitojen vahvistamiseen.

Tohtoritutkintokoulutus hallinnoidaan koko yliopiston yhteisen tutkijakoulun UniOGS:n kautta. Tutkimusaiheet kytkeytyvät aikaisempaa useammin oppiaineen tutkimuksen painoaloille.

TAMPEREEN YLIOPISTO

Informaatiotutkimuksen tutkinto-ohjelma laajeni vuonna 2010 interaktiivisella medially, kun hypermedialaboratorio oli liittynyt edellisenä vuonna informaatiotutkimuksen laitokseen. Fuusion tavoitteena oli vahvistaa internet-osaamista informaatiotutkimuksessa ja tarjota uusi opiskeluväylä

interaktiivisesta ja sosiaalisesta mediasta sekä pelitutkimuksesta kiinnostuneille. Ensimmäisessä vaiheessa integroitiin kaikille pakolliset perusopinnot, joten jokainen opiskelija opiskelee alkeet muun muassa verkkomedian eri osa-alueista.

Vuosien 2015–18 opetussuunnitelmassa syvennetään laaja-alaisen kandidaattitutkinnon ideaa edelleen siten, että institutionaalinen, kirjastoihin ja asiakirjahallintaan erikoistava opetus keskitetään maisterintutkintoon. Kandidaattitutkinnon aineopinnoissa lähtökohtana on kasvattaa ymmärrystä ja valmiuksia verkkomedian ja -palvelujen sekä informaatio- ja mediakäytäntöjen ilmiöistä. Kirjastot ja arkistot ovat edelleen esillä opetuksessa mutta lähinnä edellä mainituista näkökulmista. Opetussuunnitelmassa sovelletaan yliopiston tavoitetta laaja-alaisista kandidaattiohjelmista.

Maisteriopintoihin on suunniteltu neljä suuntautumisvaihtoehtoa: tietokäytännöt, asiakirjahallinta, kirjastopalvelut sekä internet- ja pelitutkimus. Tavoitteena on tiivistää muun muassa kirjastoihin erikoistava opetus yhteen kokonaisuuteen, jossa on helpompi tunnistaa niin yleisten kuin tieteellisten kirjastojen asiantuntijakoulutuksen erityistarpeet.

Vuoden 2011 alussa tapahtunut yliopiston organisaatiouudistus fuusioi informaatiotutkimuksen ja interaktiivisen median informaatiotieteiden tieteenalaysikköön yhdessä tietojenkäsittelyn, vuorovaikutteisen teknologian, tilastotieteen ja matematiikan kanssa. Uudessa opetussuunnitelmassa on tarkoitus lisätä yhteistyötä yksikön muiden tutkinto-ohjelmien kanssa. Pakollisiin kandidaattiopintoihin tulee muun muassa johdanto tietojenkäsittelytieteisiin ja maisteriopintoihin kuuluu myös yhteistyötä esimerkiksi Big data -kansainvälisen maisteriohjelman kanssa.

Yliopistokirjastojen uusilla asiantuntijapalveluiden alueella (kuten bibliometriset analyysit, avoin tutkimusdata) on keskusteltu yhteistyöstä Oulun yliopiston Informaatiotutkimuksen koulutusohjelman kanssa verkko-opetusaineistojen kehittämiseksi.

ÅBO AKADEMI, INFORMATIONSVETENSKAP

Åbo Akademiassa on meneillään opetussuunnitelman uudistaminen. Se johtuu sekä yliopistotasolla olevasta kandidaattiohjelman uudistamisesta

että tarpeesta jatkuvasti kehittää kirjastoalan opetussisältöjä. Informaatiotutkimus on osa Åbo Akademin yhteiskuntatieteiden kandidaattiohjelman ja yhteiskuntatieteellinen näkökulma vahvistuu sen myötä. Rakennetaan kandidaattiohjelmassa, missä korostetaan yhteiskuntatieteellisiä näkökulmia kokonaisuutena (informaatiotutkimus, juridiikka, valtio-oppi ja sosiologia).

Helpottaaksemme opetuksen sisällöllistä uudistustyötä olemme keränneet kirjastoedustajilta web-kyselyllä tietoa siitä, mitä tulevaisuuden kirjastoammattilaiselta odotetaan (Widén & Kronqvist-Berg, 2014). Tärkeimmät havainnot yliopistokirjastojen näkökulmasta voidaan tiivistää kooten osa-alueeseen:

- IT-taidot. Nämä olivat kaikkein useimmiten mainitut osaamistarpeet tulevaisuudessa. Tähän liittyvät kirjastojärjestelmien kehitystyö, informaatioarkkitehtuuri sekä verkkoympäristön kehittäminen.
- Tutkimusympäristö ja -infrastruktura. Tähän liittyvät uudet tutkimus- ja tiedonjakamisprosessit (e-science, open access) ja bibliometriset menetelmät.
- Pedagogiset taidot. Näitä tarvitaan, jotta kirjasto voi olla osa oppimisprosessia ja jotta voidaan suunnitella käyttäjäkoulutusta ja informaatiolukutaidon kehittämistä.
- Sosiaaliset ja viestintätaidot, joihin kuuluvat vuorovaikutus-, kieli- ja markkinointitaidot.
- Kokoelmatyö ja digitaalisten kokoelmien hallinta, big data, metadata.
- Hallinnolliset taidot yleensä kuten muutosjohtaminen, projektityö, tekijänoikeudet, lisenssit, jne.

Tämän pohjalta suunnitellaan syksyllä 2015 alkavaa opetusohjelmaa. Siinä perus- ja aineopinnot pääasiassa muodostavat pätevyystutkimuksen, missä huomioidaan sekä yliopisto- että yleisten kirjastojen tarpeita. Åbo Akademiassa suurin osa opiskelijoista tähtää pätevytykseen (60 op) yhdistettynä esimerkiksi kirjallisuus- tai kieliopintoihin. Maisteriohjelmassa oppiaineen tutkimusprofiili korostuu ja kurssit käsittelevät tietokäyttämistä eri näkökulmista, erityisesti terveystiedon, osallistumiskulttuurin ja tietohallinnon näkökulmista. Opetusmenetelmien suunnittelu on erittäin tärkeää, jotta opiskelijoille kertyy esimerkiksi projekti- ja esiintymiskokemusta.

Utuna maisteriohjelmassa syksystä 2014 on kansainvälinen Master Programme of Informati-

TIETOISKU

**OPPILAITOKSET KIRJASTOVERKON
PALVELUITA KEHITTÄMÄSSÄ**

Kansalliskirjasto tekee yhteistyötä suomalais-ten korkeakoulujen kanssa ja tarjoaa kehittämishankkeistaan aiheita kurssi- ja opinnäytetöiksi. Kumppaneina ovat viime vuosina olleet Aalto-yliopisto, Haaga-Helian ammattikorkeakoulu, Metropolia-ammattikorkeakoulu, Tampereen yliopisto ja Turun ammattikorkeakoulu. Vuoden 2014 aikana yhteistyötä on laajennettu Tampereelta lähtöisin olevaan Demola-verkostoon, jonka toiminta tähtää yhteyksien luomiseen opiskelijoiden ja yritysten välille. Projektit ovat olleet antoisia kaikille osapuolille, mutta erityisesti opiskelijat ovat kiittäneet sitä, että heidän työnsä tulokset tulevat heti oikeaan käyttöön.

Esimerkkejä oppilaiden projekteista:

Aalto-yliopiston perustieteiden korkeakoulun opiskelijaryhmä arvioi keväällä 2013 Finnan kansallisen näkymän esteettömyyttä. Kohde-ryhmänä olivat ruudunlukuohjelmaa käyttävät näkövammaiset. Tulosten perusteella Finnan tuotantoversion käyttöliittymää parannettiin kohti julkisilta palveluilta edellytettävää esteettömyystasoa (AA).

Demola-verkoston kanssa aloitettiin vuoden 2014 aikana kaksi yhteistyöhanketta, joiden tavoitteena on edistää kulttuuriaineistojen avaamista. Ensimmäinen hankkeista luo prototyypin Finna palvelun avoimen datan rajapinnasta. Toisessa hankkeessa eri alan osaajista koostuva opiskelijatiimi innovoii rajapinnan päällä toimivaa sovellusta. Sovelluksen tavoitteena on edistää Finnasta löytyvien kulttuuriaineistojen käyttöä perusopetuksessa.

Metropolia-ammattikorkeakoulun kanssa aloitettiin syksyllä 2014 projekti, jossa tietojenkäsittelyn opiskelijat kehittivät omalle oppilaitokselleen Finna-näkymän, perustuen Metropolian kirjaston esittämiin toiveisiin. Hanke on nopeuttanut Metropolian mukaantuloa Finnaan. Samaa konseptia pyritään hyödyntämään myös laajemmin korkeakouluissa.

on and Knowledge Management, joka toteutetaan yhteistyössä informaatiotutkimuksen, markkinoinnin ja yritysjohtamisen oppiaineiden kanssa. Ohjelma kouluttaa asiantuntijoita yritysten ja organisaatioiden tiedonhallintatehtäviin. Tohtori-koulutus antaa valmiudet tutkimus- ja koulutus-työhön ja tutkijalle kehittyvä loistava kyky analysoida ja kriittisesti arvioida laajoja aineistoja eri näkökulmista.

YHTEENVETO

Nämä yliopistotason informaatio- ja kirjastoalan koulutussisältökuvaukset osoittavat alamme koulutuksen profiloitumista. Tämä edistää laaja-alaisen informaatio- ja kirjastoalan asiantuntijuuden kehittämistä Suomessa ja siten parantaa yliopistokirjastojen mahdollisuuksia monipuoliseen alamme asiantuntijoiden rekrytointiin alati muuttuvien osaamistarpeiden mukaan.

Kirjoittajat ovat Nina Hyvönen Kansalliskirjastosta, Maija-Leena Huotari informaatiotutkimuksen koulutusohjelmasta Oulun yliopistosta, Eero Sormunen Tampereen yliopistosta (Informaatiotutkimus ja interaktiivinen media) ja Gunilla Widén, Informationsvetenskap vid Åbo Akademi.

Tieteen tila 2014. Toim. Anu Nuutinen ja Annamajja Lehto. Suomen Akatemia.
http://www.aka.fi/Tiedostot/Tieteentila2014/AKA_tieteen_tila_yhteenveto_2014_web.pdf

Widén, G. & Kronqvist-Berg, M. (2014). The Future Librarian: a diverse and complex profession. 2014 IATUL Proceedings, 2-5.6.2014. Espoo, Finland.
<http://docs.lib.purdue.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2052&context=iatul>

Kirjastoverkon yhteisten palveluiden asiakasohjausjärjestelmän arviointi

TEKSTI: MINNA-LIISA KIVINEN

Kansalliskirjasto tuottaa muistiorganisaatioille eli kirjastoille, museoille ja arkistoille yhteisiä keskitettyjä palveluita. Palveluiden ohjausjärjestelmän tavoitteena on mahdollistaa muistiorganisaatioille ja rahoittajille palveluiden asiakasohjaus. Eri kirjastosektoreiden sekä museoiden ja arkistojen tarpeet saattavat olla hyvin erilaisia ja siksi jatkuva vuorovaikutus sidosryhmien kanssa on erittäin tärkeää.

Ohjausjärjestelmän ytimen muodostavat kolme palveluita ohjaavaa ohjausryhmää: Verkkoaineiston hankinnan ohjausryhmä (FinELib), Tiedonhallinnan ohjausryhmä (Nelli, Melinda, Metatietovaranto, Julkaisuarkistot) sekä KDK asiakasliittymän konsortioyhmä (Finna). Lisäksi tärkeimmillä hankkeilla on omat ohjausryhmänsä, jotka toimivat hankeajan ohjauksena. Tällaisia ohjausryhmiä ovat ONKI (kansallinen ontologia FINTO) -ohjausryhmä sekä vuoden 2014 loppuun asti toimivat UKJ (uusi kirjastojärjestelmä) -ohjausryhmä ja ARTIVA (artikkeleiden metatietovaranto) -ohjausryhmä.

Ohjausryhmien toiminnan painopiste on palveluiden strategisessa kehittämisessä, strategisissa linjauksissa sekä tulevien palvelutarpeiden ja sektoreiden erityistarpeiden ennakoimisessa. Ohjausryhmien työn apuna toimivat osa-alueita tarkentavat asiantuntijaryhmät, joissa voidaan käydä laajempaa keskustelua aiheista kuin ohjausryhmissä.

Ohjausjärjestelmää uudistettiin vuosina 2011–2012, jolloin ryhmien määrää vähennettiin ja eri ryhmien toimintatapoja yhdenmukaistettiin. Ta-

voitteena oli selkiyttää ohjausjärjestelmää ja siihen liittyviä rooleja sekä tuoda lisää läpinäkyvyyttä toimintaan. Kansalliskirjaston johtokunta nimittää ohjausryhmät, niiden jäsenet ja hyväksyy niiden toimintaperiaatteet.

OHJAUSJÄRJESTELMÄN ARVIOINTI

Ohjausjärjestelmän uudistamisen yhteydessä selvittiin, että järjestelmää arvioidaan muutaman vuoden kuluttua uudistamisesta. Ohjausjärjestelmän arviointi toteutetaan syksyn 2014 aikana. Arvioinnin menetelmiä käytetään teemahaastatteluja ja verkkokyselyjä, joissa kohteina ovat palveluissa mukana olevien organisaatioiden edustajat ja kirjastoverkkopalveluiden henkilökunta. Arvioinnin tulokset analysoidaan alkuvuonna 2015 ja samalla sovitaan mahdollisesti tarvittavista toimenpiteistä.

Arvioinnista on toteutettu haastattelut, seuraavaksi toteutetaan verkkokyselyt. Haastattelujen perusteella ohjausjärjestelmän uudistaminen on onnistunut siinä suhteessa, että kullakin ohjausryhmällä on selkeä vastuualueensa ja ohjausryhmien toiminta on sujuvaa. Eri ohjausryhmien toiminta on kuitenkin erilaista ja joissakin ohjausryhmää tukevat asiantuntijaryhmät ovat vasta löytämässä muotoaan.

Asiakasohjauksen kannalta tärkeää on, että kaikki palveluita käyttävät organisaatioyhmät ovat edustettuina ja että toiminta on läpinäkyvää. Ohjausryhmien dokumentit ovat verkossa saatavilla liitteineen ja tärkeimmistä käsitellyistä asioista tiedotetaan erikseen. Edustajuuteen kannattaa kiinnittää huomiota, ohjausryhmän jäsen on ennen kaikkea oman sektorinsa edustaja.

Ohjausryhmien tärkeänä tehtävänä on palveluiden ja hankkeiden linjausten tekeminen. Jotta tämä onnistuisi, eivät asiat saisi tulla liian valmiina kokouksiin vaan niitä pitää voida valmistella vuorovaikutuksellisesti esimerkiksi työpajoissa. Asiantuntijaryhmillä on myös tärkeä rooli valmistelussa.

Ohjausjärjestelmän arvioinnin tulokset käydään läpi alkuvuonna 2015 Kansalliskirjaston ja muistiorganisaatioiden ryhmissä. Tulosten pohjalta sovitaan mahdollisista tarvittavista muutoksista.

Kirjoittaja on suunnittelupäällikkö Kansalliskirjaston kirjastoverkkopalveluissa.

Kansainvälisen yhteistyön näkyminen asiantuntijoiden arjessa – FinELib

TEKSTI: ARJA TUULINIEMI

FinELib-konsortion palveluyksikössä tehdään töitä kansainvälisessä ilmapiirissä. FinELibin palveluyksikkö neuvottelee e-lehtien, e-kirjojen ja tietokantojen lisensiointisopimuksia jäsenorganisaatioidensa puolesta. Suurin osa e-aineistosopimuksista on solmittu kansainvälisten tieteellisten kustantajien kanssa.

Kustantajien edustajat tulevat eri puolilta maailmaa neuvottelemaan palveluyksiköiden kanssa tieteellisten verkkoaineistojen hinnoista ja lisenssien sopimusehdoista. Neuvottelutilanteet voivat olla varsin haastavia. Kansainväliset tiedekustantajat eivät aina tunne kaikilta osin suomalaista korkeakoulu- ja tiedeyhteisöä tai kirjastolaitosta. Kulttuurierojen lisäksi eri maiden lainsäädäntö ja tapa toimia ovat erilaisia. Sopimus edellyttää usein lukuisia sähköpostiviestejä ja useita puhelinneuvotteluja, jotta päästään toivottuun lopputulokseen. Käytännön työskentelyyn tuo mausteensa myös aikaero. Ennen kuin voi soittaa kustantajan edustajalle, on selvitettävä millä aikavyöhykkeellä ku-

kin on ja onko soittoaika ylipäätään sovelias vuorokaudenaikaan nähden.

Neuvottelujen lisäksi myös osa kollegoista on ulkomailla. Esimerkiksi Ruotsin BIBSAM:issa tai Iso-Britannian JISC:ssä tehdään samantyyppistä työtä kuin FinELib-konsortiossa. Yhteydet kollegoihin ulkomailta ovat tärkeitä ja monista on tullut vuosien kuluessa läheisiä työtovereita. Pohjoismaisella konsortioiden yhteistyöllä on pitkät perinteet, jotka ulottuvat aina konsortioiden alkuvuosiin 1990-luvun loppupuolelle. Pohjoismailla on paljon yhteistä, mutta jotkin toimintatavat vaativat kasvokkain sopimista. Vuosittaiset kokoukset, joissa konsortioiden edustajat tapaavat ja vaihtavat kuulumisia, ovat siten tärkeitä. Yhteydenpito on nykyään helppoa myös erilaisten pikaviestinten avulla. Laajemmassa mittakaavassa konsortioiden yhteistyötä tehdään ICOLC:in (The International Coalition of Library Consortia) parissa. ICOLC:illa on vuosittaisia konferensseja Euroopassa ja Yhdysvalloissa ja päivittäin keskusteluja käydään muun muassa yhteisellä postilistalla.

Vertaistuen lisäksi yhteistyötä tehdään kehitystyössä – joko muodollisesti tai vähemmän muodollisesti. Yksi esimerkki koti- ja ulkomaisesta yhteistyöstä on Knowledge Exchange -yhteistyö, jossa on mukana partnereita viidestä maasta. CSC – Tieteen tietotekniikan keskus Oy on Suomen osalta partneri Knowledge Exchange -yhteistyössä ja FinELib on osallistunut yhteistyöhön yhdessä työryhmässä.

Kirjoittaja on palvelupäällikkö Kansalliskirjaston kirjastoverkkopalveluissa.

FinELib-strategia uusitaan vastaamaan konsortion tulevia tarpeita

TEKSTI: ARJA TUULINIEMI

FinELib-konsortion toimintaa on ohjannut strategia vuodesta 2004 lähtien ja nykyinen strategiakausi ulottuu vuoden 2015 loppuun. Toimintaympäristö muuttuu yhä nopeammin ja siksi onkin hyödyllistä aika ajoin tarkastella toiminnan suuntaa ja painopisteitä.

Konsortion strategiatyötä ohjaa FinELibin ohjausryhmä. Ohjausryhmä myös käytännössä työstää uusittavaa strategiaa kokouksissaan. Uusitun strategian on määrä olla valmiina syksyllä 2015. FinELibin jäsenorganisaatioiden toivotaan tuovan omia kommenttejaan strategiaan koko työn ajan muun muassa FinELibin ekstranetin keskustelualueella. FinELib-toiminnan strategia kytkeytyy Kansalliskirjaston strategiaan, joka uudistetaan myös vuonna 2015.

Lisätietoja:

http://www.kansalliskirjasto.fi/kirjastoala/finelib/finelib_konsortio/hallinto/strategia.html

FinELib on suomalaisten yliopistojen, ammattikorkeakoulujen, tutkimuslaitosten ja yleisten kirjastojen muodostama konsortio, jonka tehtävä on turvata ja parantaa elektronisten aineistojen saatavuutta. Konsortion palveluyksikkö toimii Kansalliskirjastossa.

Avointa saatavuutta avoimella lähdekoodilla

Julkaisuarkistoissa organisaatiot asettavat avoimesti saataville tutkimusjulkaisuja, opinnäytteitä ja muita sellaisia aineistoja. Kansalliskirjasto tarjoaa julkaisemiselle alustan, jota käyttää 39 organisaatiota. Toteutamme palvelun laajassa käytössä olevilla avoimen lähdekoodin ohjelmistoilla. Jaamme myös itse tekemämme täydentävät ohjelmistot muiden käytettäväksi avoimena lähdekoodina. Avoimen lähdekoodin ja muun julkaisuarkistotyön puitteissa kansainvälinen yhteistyö on luonteva osa työkuvaamme.

Julkaisuarkistojen perustana käytämme Dspacea, joka on käytössä yli tuhannessa julkaisuarkistossa ympäri maailmaa. Osallistumme Dspace-yhteisön toimintaan muun muassa → raportoimalla ohjelmiston virheistä

- tarjoamalla korjauspäivityksiä
- luovuttamalla käyttötilastoja julkaisuarkiston käyttötutkimuksiin
- jakamalla avoimena lähdekoodina Dspacea täydentäviä ohjelmistoja, kuten Simplestats-tilastointilaaennuksen sekä Dspaceen rajapintavalikoimaa täydentävän SimpleRESTin.

Julkaisuarkistomme toimii osana kansainvälistä Open Access- eli avoimen saatavuuden verkostoa jakamalla metadataa ja kokotekstejä haravoitavaksi ja käytettäväksi. Saammekin tasaisesti yhteydenottoja eri puolilta maailmaa loppukäyttäjiltä jakamaamme aineistoon liittyvissä kysymyksissä.

Julkaisuarkistomme hyödyntää Dublin Core -kuvailutietostandardia. Kansalliskirjastolla on edustaja Dublin Coren johtuelimessä. Osallistumme alan keskeisiin kansainvälisiin tapahtumiin, kuten Open Repository -konferenssiin. Vuonna 2014 järjestimme konferenssin Helsingissä yhdessä Helsingin yliopiston kirjaston kanssa. Osallistujia oli lähes 500.

Samu Viita
Tietojärjestelmäasiantuntija

Ilman byrokratiaa

Finna (www.finna.fi) on hakupalvelu, jonka kautta ovat käytettävissä Suomen arkistojen, kirjastojen ja museoiden aineistot – yli yhdeksän miljoonaa aineistotietoa. Finna on tarkoitettu kaikille käyttäjille tutkijoista koululaisiin. Eri organisaatiot ja sektorit voivat rakentaa omanlaisiaan, tietyille kohdeyleisölle suunniteltuja Finna-näkymiä.

Finnassa asiakkaille näkyvä osa perustuu Villanovan yliopistossa Pennsylvaniassa kehitettyyn avoimen lähdekoodin VuFind-ohjelmistoon. Finnan kokonaisuus sisältää myös joukon muita avoimen lähdekoodin tuotteita, joista osa on kehitetty Kansalliskirjastossa.

Jos näitä tuotteita tutkii tarkemmin, huomaa, että nekin koostuvat useista komponenteista. Ne on puolestaan luotu eri puolilla maailmaa. Siksi koko avoimen lähdekoodin yhteistyöverkoston kuvaaminen on melkein mahdotonta. Verkostolle on luonteenomaista, että se muuttuu koko ajan sen mukaan, millaisia tarpeita ja osallistumismahdollisuuksia eri organisaatioilla on. Yhteistyön mallit riippuvat usein myös kehittäjien vaikiintuneista toimintatavoista.

Finnan kehityksessä pääpaino on VuFindiin liittyvässä yhteistyössä, joka on kaikkein tiiveintä Villanovan yliopiston kanssa. Siihen sisältyy uusien ominaisuuksien suunnittelu ja toteutus sekä olemassaolevien toimintojen jatkokehitys. Tyypillisimmät yhteistyön foorumit ovat julkiset sähköpostilistat sekä avoimen lähdekoodin varastopalvelu GitHub. Tarvittaessa voidaan käyttää muitakin työkaluja, kuten verkkokokousjärjestelmiä tai Skypeä.

Usein tietystä aiheesta kiinnostuneet muodostavat ryhmän, joka selvittää tarpeet ja toteuttaa tarvittavan toiminnallisuuden. Ryhmä voi toimia ilman minkäänlaista byrokratiaa. Tyypillistä avoimen lähdekoodin kehitykselle on siis se, että toimitaan ketterästi ja että osallistujat muokkaavat toimintamalleja jatkuvasti tarpeiden mukaan.

Ere Majjala
Tietojärjestelmäasiantuntija

Finto kehittää Skosmosta

Finto (www.finto.fi) on suomalainen palvelu sanastojen, ontologioiden ja luokitusten julkaisua ja käyttöä varten. Fintossa tarjoamme käyttöliittymän sanastojen selailulle sekä avoimet rajapinnat sanastojen hyödyntämiseen muissa sovelluksissa. Käyttöliittymät ja rajapinnat toteutamme Skosmos-ohjelmistolla, jota kehitämme avoimen lähdekoodin periaattein. Skosmos on työkalu, jonka avulla Finton sisällöt julkaistaan.

Lähdekoodi on kenen tahansa saatavilla GitHub-palvelussa, ja myös kehitysprosessi on julkinen. Skosmos on otettu käyttöön muuallakin. Muun muassa YK:n maatalousjärjestö FAO, joka kehittää Agrovoc-asianastoa, on korvannut vanhan Agrovoc-selaimensa Skosmoksella.

Skosmos ja Finto on rakennettu olemassaolevien avoimen lähdekoodin komponenttien varaan. Käytämme Apache Jena Fuseki-tietokantaa ja EasyRdf- sekä rdflib-kirjastoa. Osallistumme näiden komponenttien kehitykseen toimittamalla niihin parannuksia sekä raportoimalla ja korjaamalla virheitä.

Osma Suominen
Tietojärjestelmäasiantuntija

Kirjastojen tulevaisuus syntyy yhteistyössä

TEKSTI: SUVI LAHDENMÄKI

Kansalliskirjaston kirjastoverkkopalveluiden asiakas-kirjastoja ovat ammattikorkeakoulukirjastot, erikois-kirjastot, yhteiskirjastot, yleiset kirjastot sekä yliopis-tokirjastot. Eri kirjastosektorit toimivat yhdessä, jotta palvelut kehittyisivät ja laatu pysyisi hyvänä. Kansal-liskirjaston ja asiakaskirjastojen yhteistyön välineenä toimivat säännölliset sektorikokoukset, joissa asiakas-kirjastoja edustavat kirjastosektoreiden neuvostojen puheenjohtajat ja sihteerit.

Kysyimme kirjastosektoreiden neuvostojen pu-heenjohtajilta, mitä he odottavat Kansalliskirjastolta, millaisia verkostoja sektoreilla on ja miltä kirjastojen tulevaisuus näyttää.

KYSYMYKSET:

1. Millaisia mahdollisuuksia näette sektorinne lähi-tulevaisuuden toiminnassa ja mitkä ovat keskeiset painopistealueet?

2. Mitkä ovat sektorinne keskeiset kansalliset yhteis-työverkostot? Mitä hyötyjä odotatte verkostojen toi-minnalta ja minkälaisia tavoitteita olette asettaneet?

3. Mitkä ovat sektorinne keskeiset kansainväliset yh-teistyöverkostot? Mitä hyötyjä odotatte verkostojen toiminnalta ja minkälaisia tavoitteita olette asetta-neet?

4. Kuinka tärkeänä sektorinne näkee Kansalliskir-jaston tarjoamat keskitetyt palvelut?

5. Millaisia palveluita sektorinne odottaa Kansallis-kirjaston kirjastoverkkopalveluilta?

6. Mitä palveluja sektorinne kirjastot tarjoavat vuon-na 2030? Kuka/ketkä ovat tuolloin asiakkaitanne?

TUIJA SIIMES
ERIKOISKIRJASTOJEN NEUVOSTO

1. Erikoiskirjastojen neuvoston tehtävänä on ollut sen perustamisesta lähtien tehdä erikoiskirjastot näkyväksi osaksi kansallista kirjastoverkkoa. Ver-kosto kokoaa erikoiskirjastoja ja tietopalveluja yh-teistyöhön. Viestinnän kehittäminen sektorin si-sällä tulee olemaan lähivuosien tärkeä kehittä-mishanke.

2. Kansallinen yhteistyöverkostomme on ni-meltään Erikoiskirjastojen ja tietopalvelujen ver-kosto. Siihen kuuluu tällä hetkellä 78 kirjastoa tai tietopalvelua. Tavoitteenamme on näkyvyys ja tunnustettu rooli kansallisessa kirjastoverkostos-sa ja myös se, että saisimme yhteenliittymällä myös rahoitusta tietojärjestelmähankeisiin.

3. Meillä ei ole sektorikohtaista kansainvälistä strategiaa, mutta jäsenorganisaatioillamme on kansainvälistä yhteistyötä oman alan kirjastojen kanssa ulkomailla.

4. Keskitetyt palvelut ovat erittäin tärkeitä. On kaikkien etu, että järjestelmät ovat yhteensopivia ja niissä on mukana mahdollisimman paljon kir-jastoja. Muun muassa tietojärjestelmäasiantunte-musta voidaan keskittää Kansalliskirjaston verk-kopalveluihin. Kansallisten tietovarantojen on ol-tava kaikkien käytettävissä, ja niiden koordinointi Kansalliskirjastossa on tärkeää, samoin kuin koulutus ja tiedotus Kansalliskirjaston palveluista ja alan yleisistä kehityssuunnista.

5. Toivomme, että palveluja kehitetään kaikille kirjastoille sektorirajoista riippumatta.

Toivomme olevamme tasavertaisina kirjastoi-na muiden kirjastosektoreiden kanssa, kun Kan-salliskirjaston kirjastoverkkopalveluita suunnitel-

laan ja tuotetaan. Kun resurssit tiukkenevat kaidilla, pitäisi yhdistää voimat myös poikki kirjastosektoreiden.

6. Painettujen kokoelmien ylläpito on menettänyt merkityksensä ja nyt keskitytään elektronisten aineistojen hallintaan. E-aineistojen lisenssiosuudet eivät enää toivottavasti rajoita tieteellisten julkaisujen tarjontaa organisaation ulkopuolisille asiakkaille. Laadukas asiakas- ja tietopalvelu on edelleen valttimme. Avoin kirjastodata tuo käyttäjille uusia mahdollisuuksia hyödyntää aineistojamme monipuolisesti ja vaikuttavuutemme ja asiakasuntamme laajenee sitä kautta.

REBEKKA PILPPULA
YLEISTEN KIRJASTOJEN NEUVOSTO

Yleisten kirjaston tulevaisuus näyttää mitä mielenkiintoisimmalta. Kirjastolain uudistus on meneillään. Yleisten kirjastojen neuvoston strategiaa uudistetaan parhaillaan ja valmista tulee ensi keväänä. Melinda-pilotointi on käynnistynyt ja samalla ryhdytään täsmentämään, miten voidaan toteuttaa yleisten kirjastojen tavoitteet kansallisen metatietovarannon suhteen.

2. Yleisten kirjastojen keskinäiset verkostot ovat tärkeimmät. Koulut, varhaiskasvatus, nuorisopalvelut ja erilaiset järjestöt ovat paikallisella tasolla tärkeimmät yhteistyökumppanit. Yhteistyö on laajenemassa myös sosiaali- ja terveystieteiden suuntaan. Keskeisin tavoite on tehdä entistä parempaa palvelua asukkaille yhteistyötä hyödyntäen.

3. Kansainvälisen kirjastojärjestö IFLA:n Public Libraries Section on tärkein ja tutuin. Myös Kirjastoseuran kehitysyhteistyö sekä kirjastojen omat verkostot ja projektit laajentavat tietoisuutta suomalaisesta kirjasto-osaamisesta maailmalla. IFLA:n puheenjohtajuus on Sinikka Sipilän kautta tuonut lisää näkyvyyttä Suomen kirjastoille kansainvälisesti.

4. Kansalliskirjaston palveluista keskeisimpiä ovat asiantuntija-apu ja tietoaisteistot, ontologiat eli kaikenlainen työvälineistö arkiseen tietopalvelutyöhön ja siihen liittyvän osaamisen kartuttamiseen.

5. Odotamme Kansalliskirjastolta tukea tietopalvelutyöhön ja asiantuntija-apua kirjastoalan ammattilaisille. Yhteistyö ja osallistuminen eri työryhmien työskentelyyn nähdään myös tärkeänä.

6. Palvelukirjo tulee laajenemaan ja erilaista opastamista tehdään yhä enemmän. Asiakaskunta säilyy periaatteessa ennallaan, mutta on varmasti myös monikulttuurisempi, moninaisempi ja vaativampi kuin nykyisin.

SUSANNA PARIKKA
SUOMEN YLIOPISTOKIRJASTOJEN
NEUVOSTO

1. Suomen yliopistokirjastojen neuvoston eli SYN:in toiminnassa on keskeistä verkostomaisuus. Aktiivisia verkostoja on kaikkiaan viisi ja ne ovat IL-verkosto, sisällönkuvailuverkosto, tietoaisteistoverkosto, tutkimuksen tuen verkosto ja yhteiskirjastojen verkosto. Keskeisiä painopisteal-

eita toiminnassa ovat myös tutkijan tietoympäristön kehittäminen, integroituminen tutkimusprosesseihin ja opiskeluprosesseihin sekä tieteellisen julkaisuprosessin edistäminen.

2. Yhteistyöverkostot määräytyvät pitkälti sen mukaan, missä neuvostolla on oma edustajansa. Verkostoja ovat muun muassa Kansalliskirjasto, OKM, Varastokirjasto ja Tieteellisten seurain valtuuskunnan julkaisufoorumi. Myös muut tieteen kansalliset yhteistyöverkostot ovat tärkeitä, samaten eri kirjastosektoreiden välisen kansallisen yhteistyön kehittäminen.

3. Tiede on aina ollut kansainvälistä ja SYN:in toiminnan ydin on tieteen edistäminen. SYN:llä ei ole omaa edustusta kansainvälisissä verkostoissa, vaan niissä toimivat aktiivisesti joko yliopistokirjastojen henkilökuntaan kuuluvat tai yliopistokirjastot sinänsä. Skaala on hyvin laaja sekä maantieteellisesti (pohjoismaisesta globaaliin) että sisällöllisesti spesifeistä aloista (esim. polaaritutkimus) yleisempään tiedekirjastoyhteistyöhön.

4. Kansalliskirjasto tarjoaa palveluita yliopistokirjastoille keskeisissä asioissa. Keskitettyjen palvelujen merkitys korostuu erityisesti pienemmissä yo-kirjastoissa.

5. Keskitetyt palvelut eli korkeatasoisten tietoa-ineistojen saanti, digitaalisen kirjaston palveluja työympäristö sekä kirjastotoiminnan tuloksellisuus ja vaikuttavuus nähdään edelleen tärkeinä.

6. Yliopistokirjastot toteuttavat omien taustaorganisaatioidensa strategioita jatkossakin ja palvelut muotoillaan edelleen taustaorganisaatioiden tarpeiden mukaisesti. Toivon, että vaikka yliopistokirjastojen palvelut suuntautuvat ensisijaisesti opiskelijoille ja henkilökunnalle, ne ovat jatkossakin avoimia kaikille tiedon avoimuuden ja vapaan saatavuuden vuoksi.

KAUKO MASKULAINEN AMKIT-KONSORTIO

1. Toimimme yhä tiiviimmässä yhteistyössä amk-kirjastojen kanssa. Painopisteenä on jalkauttaa tehtäviä yhä enemmän asiantuntijoillemme, koska sektorimme resursointi on vähentynyt noin 20 prosenttia henkilöstön ja määrärahojen osalta vuoden 2011 tasolta. Tietojärjestelmien kehittäminen ja kansallinen yhteistyö ovat pääosassa.

2. Muut kirjastosektorit ja Kansalliskirjasto

ovat tärkeimmät yhteistyökumppanimme. Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvoston kanssa käymme jatkuvaa vuoropuhelua ja OKM:n kanssa suurempia linjakeskusteluja. Toimintasuunnitelmassa vuonna 2015 haluamme toimia aktiivisesti korkeakoulukirjastojen yhteisen toimielimen muodostamiseksi.

3. Toimimme yksittäisten ammattikorkeakoulujen kansainvälisten kumppanien kanssa vaihtoen hyviä käytäntöjä. Esimerkiksi marraskuun lopussa 20 amk-kirjastolaista on Erasmus-vaihdossa Belgiassa ja Hollannissa tutustuen käytössä oleviin kirjastojärjestelmiin. Tavoitteena on luoda pysyviä suhteita kansainvälisiin toimijoihin ja olla aktiivisesti mukana kansainvälisissä seminaareissa.

4. AMKIT-konsortio näkee keskitettyjen palveluiden olevan yhteistyön ja osaamisen jakamisen välttämätön edellytys Suomessa. Olemme pieni maa, jossa kaikki synenergia pitää ottaa talteen.

5. Hankkeiden jatkuva kehittäminen yhteistyössä kirjastoverkon kanssa on tärkeintä. Toivotavasti UKJ:stä eli uuden kirjastojärjestelmän kahdesta taka-askeleesta opimme sen, että asioiden eteenpäinvieminen vaatii yhteistä sopimista tavoitteista ja toimenpiteistä.

6. Kristallipallomme näyttää, että perinteisten kirjastopalveluiden osuus on vähentynyt, ja ohjaukselliset/laajempien tietosisältöjen etsiminen työelämän ja oppimisen tarpeisiin ovat lisääntyneet. Kirjastosektorien rajat ovat liudentuneet. Asiakkaina ovat Euroopan kansalaisyhteiskuntien jäsenet. AMKIT-konsortiota ei ollut vuonna 2000. Toivotavasti vuonna 2030 on yksi iso kansallinen kirjastokonsortio, johon kuulumme.

Salassa... Mutta miksi?

TEKSTI: PEKKA HEIKKINEN
KUVA: VEIKKO SOMERPURU

Kansalliskirjasto on aika ajoin saanut osansa negatiivissävytteisestä julkisuudesta, kun toimittajat ovat revitelleet näyttäviä otsikoita tapauksista, joissa heiltä on jostain syystä evätty pääsy kokoelmiimme. Tämä on sinällään täysin ymmärrettävää – onhan salassapito selkeästi kirjaston perustehtävän vastaista.

Joskus on silti herännyt epäily, että toimittaja on tietoisesti pyrkinyt provosoimaan ja hakenutkin juttuaan varten epävävä päättöstä. Tällaiset tapaukset on nähtävä oppimishaasteena: miten voisimme jatkossa paremmin varautua niihin?

Julkisuusperiaate on toki aina pääsääntö, eli jokaisella kansalaisella on oikeus saada pyytäessään tieto viranomaisen asiakirjasta, vieläpä nimeään tai käyttötarkoitusta sen kummemmin yksilöimättä. Toimittajat ovat tästä hyvin perillä. Asiakirjajulkisuus ei kuitenkaan ole absoluuttinen, vaan tietyissä tapauksissa muut intressit kuten vaikkapa yksityisyyden ja yksityiselämän suojaaminen on nähty julkisuusintressiä painavammaksi.

Keskeinen aihepiiriä sääntelevä laki on laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (jatkossa ”julkisuuslaki”). Toinen aihealuetta sivuava laki on sitten henkilötietolaki, jossa säädetään yksilöiden tietosuojasta, eli siitä mitä tietoja kirjasto voi koota rekistereihinsä. Näiden lakien soveltamisalueet menevät osin päällekkäin ja käytännön tilanteissa niiden yhteensovittaminen on juristillekin haastava tehtävä.

Tässä rajaudun vain julkisuuslakiin, ja siinä määriteltyyn salassapitovelvoitteeseen.

SALASSAPIDON PERUSTEET

Kulttuuriaineistolain mukaan kaikkeen sen nojalla luovutettuun vapaakappaleaineistoon on sovellettava julkisuuslakia. Luovuttajan tulee erityisesti informoida kirjastoa, jos hän tietää että aineisto on lain mukaan salassa pidettävää. Tämä luovuttajan ilmaisema mielipide ei kuitenkaan millään lailla sido tai velvoita kirjastoa. Salassapitopäätöksen tekee kirjasto, ei aineiston luovuttaja. Käytännössä on havaittu, että monet yritykset käyttävät ”luottamuksellinen” tai ”vain rajatulle kohderyhmälle” leimoja pelkästään oman viestinsä merkityksellisyyttä korostaakseen - ilman minkäänlaista salassapidon intressiä. Toki voidaan olettaa, että suoraan puolustusvoimilta tuleva lähetyksen, jonka päällä on selkeät salassapito-merkinnät, todellakin on pidettävä poissa yleisökäytöstä määrääjän.

Salassapitopäätöksen tulee perustua lakiin. Julkisuuslaki sisältää kattavan luettelon sallituista salassapitoperusteista. Kyseinen lain kohta luettelee kaikkiaan 32 sallittua salassapitoperustetta, joten sen soveltaminen on ymmärrettävästi hankalaa.

Valmistajan tai luovuttajan intentioilla ei ole salassapitoa harkittaessa merkitystä; onko hän esimerkiksi itse tarkoittanut julkaisunsa yleisön vai suppeamman vastaanottajajoukon käyttöön.

On myös syytä huomata, ettei laki jätä salassapitoperusteen osalta minkäänlaista tilaa kirjastoammattilaisten tapauskohtaisille kohtuullisuusarvioinneille.

Salassa pidettävä aineisto muodostaa vain murto-osan kirjastojen kokoelmista. Juridisesti tapaukset ovat kuitenkin hyvin latautuneita, sillä monesti kyse on yksilön perusoikeuksista. Tilanteissa, joissa vaikkapa lehden toimittajalta joudutaan eväämään pääsy kirjaston kokoelmiin kuluvaan aineistoon, joudutaan tosiasiaassa punnitsemaan vastakkain kahta perusoikeutta eli sananvapautta ja oikeutta yksityisyyteen. Tällainen punninta-tehtävä on tuomioistuimellekin haastava.

Laissa määritelty yleinen salassapitoaika on 25 vuotta, mutta yksityisyyden suojaamiseksi salassa pidettäväksi säädetyn aineiston osalta pisimmillään jopa 100 vuotta. Kun laissa määritelty salassapitoaika on kulunut umpeen, aineistoa ei enää saa pitää salassa. Aiemmin kirjastossa sovellettiin ohjeistuksia, joiden mukaan salassapitoajaksi oli määritelty laista poikkeavasti vaikkapa kymmenen vuotta, minä aikana pääsy aineistoon oli sallittua esimerkiksi kokoelmapäällikön luvalla. Tällaiset kirjaston sisäiset ohjeistukset eivät perustu lakiin, ja ovat näin ollen pätemättömiä. Olisikin toivottavaa, että tällaisista ohjeistuksista päästäisiin lopullisesti eroon.

Eräs seikka, jonka sisäistäminen on kirjastossa osoittautunut ilmeisen hankalaksi: julkisuuslaki ei suojaa tietoa tai informaatiota sinällään, vaan muun muassa yksityisyyttä yksilön perusoikeutena. Se, että joku muu taho (vaikkapa Iltalehti) on tiedon julkaissut, ei vapauta kirjastoa salassapitovelvoitteesta. Jonkun muun toiminta, joka loukkaa yksilön oikeuksia, ei tietenkään oikeuta kirjastoa menettelemään samoin. Julkisuuslain salassapito poikkeaa tässä suhteessa muualla lainsäädännössä säännellystä liikesalaisuuksien suojasta. Liikesalaisuus raukeaa, ellei yritys ole tehokkaasti pystynyt kyseistä tietoa suojaamaan.

TAPAUS VAPAAMUURARIT

Erityisen vaikeasti sovellettava on julkisuuslain kohta, jonka mukaan salassa pidettäviä

ovat myös asiakirjat, jotka sisältävät tietoja henkilön elintavoista, osallistumisesta yhdistystoimintaan, vapaa-ajan harrastuksista, perhe-elämästä tai ”muista niihin verrattavista henkilökohtaisista oloista”.

Kirjaston kannalta pulmallista on, miten rajata ne yhdistykset joiden jäsenluettelot tulisi pitää poissa yleisökäytöstä: mitkä yhdistykset ovat sellaisia, että niihin kuulumisen voisi rinnastaa perhe-elämän tapaisiin ”henkilökohtaisiin oloihin”. Kaikkien painettujen jäsenluetteloiden salaaminen johtaisi absurdiin lopputulokseen. Selvää on, ettei esimerkiksi jonkun paikallisen urheilujärjestön jäsenluettelon salaamiseen ole sellaista intressiä, jota julkisuuslailla pyritään suojaamaan. Ennalta asiaa voi joskus kuitenkin olla vaikea arvioida, olihan esimerkiksi huippuälykkäiden yhdistys Mensa vasta pari viikkoa sitten julkisuudessa jäsenluetteloidensa julkaisemista koskevassa tapauksessa.

Oman oopperansa muodostavat sitten vapaamuurarimatrikkelit, joiden salassapidosta ovat vuosikymmenten kuluessa ohjeistaneet niin eduskunnan oikeusasiamies kuin oikeuskanslerikin. Vuonna 1985 oikeusasiamies Jorma S. Aalto lausui kansanedustaja Mikko Kuopan tekemän kysymyksen pohjalta, että vapaamuurarimatrikkelit on suunnattu vain julkaisijayhteisön jäsenille, eivätkä ne siten olleet tuolloisen lainsäädännön mukaan julkisia. Pari vuotta myöhemmin silloinen Helsingin yliopiston kirjasto kieltäytyi tällä perusteella luovuttamasta vapaamuura-reiden jäsenluetteloita ministeri Pekka Vennamolle.

Tuolloin sovellettu laki yleisten asiakirjojen julkisuudesta on sittemmin kumottu, ja julkisuusperiaatteen soveltamisalue on nykyisen lain myötä laajentunut. Myös kysymys vapaamuurarimatrikkeleiden salassapidosta tuli näin ollen uudelleen harkittavaksi. Punninta ei ollut helppo, esimerkkinä tapaus jossa toimittaja halusi selvittää, oliko tuomarin kuulumisella vapaamuurarilooshiin mahdollisesti ollut vaikutusta jutussa annettuun tuomioon. Keväällä 2013 Kansalliskirjasto kuitenkin linjasi ylikirjastonhoitajan päätöksellä, että vapaamuurarimatrikkelit ovat nykyisenkin lainsäädännön nojalla salassa pidettävää aineistoa.

MITEN MENETELLÄ?

Tämän vuoden aikana Kansalliskirjastossa on valmisteltu sisäistä ohjeistusta salassa pidettäviin aineistoihin liittyen. Urakka on ollut vaativa; monimutkaista ja monitasoista sääntelyä on ollut vaikea tiivistää riittävän selkeiksi ohjeiksi.

Saapuvan aineiston alustava luokittelu tehdään vapaakappaletöimistössä. Käytännössä rajanvetoa tehtäessä on – tosiasiasa lain hengen vastaisesti – rajauduttava aineistoon, jonka luovuttaja on merkinnyt salassa pidettäväksi. Varsinaisen päätöksen aineiston pitämisestä poissa yleisökäytöstä tekee kuitenkin vastaanottava viranomainen, eli kirjasto. Päätöksestä tehdään merkintä kirjaston tietokantoihin. Kun asiakas pyytää tällaista aineistoa, hänelle kerrotaan, että kyseinen aineisto on tietokannan mukaan ei-julkista.

Mitään aineistoa ei käytännössä pidetä salassa kaikilta käyttäjiltä eikä ikuisesti. Tällaisen aineiston säilyttäminen kirjastossa olisi jo sen perustehtävän vastaista. Laki sisältääkin joitakin poikkeussäännöksiä, joiden nojalla asiakas voi saada käyttöönsä myös sinällään salassa pidettävää aineistoa. Merkittävin poikkeus liittyy aineistojen tutkimuskäyttöön: kirjasto voi antaa tietoja myös salassa pidettävästä asiakirjasta, ”jos on ilmeistä, ettei tiedon antaminen loukkaa niitä etuja, joiden suojaksi salassapitovelvollisuus on säädetty”. Salassa pidettävää aineistoa voidaan siis kirjaston harkinnan mukaan antaa tutkimuskäyttöön, ja sen käytölle voidaan asettaa ehtoja. Yllättävää tässä ehkä on se, ettei tämä poikkeus ulotu toimittajiin. Toisin kuin tutkijoilla, toimittajilla ei siis ole keskivertoasiakasta laajempia oikeuksia päästä käsiksi kirjaston aineistoihin.

Toinen poikkeussäännös koskee sitten tapusta, jossa henkilö tai taho, jonka suojaamiseksi salassapidosta on säädetty, itse antaa aineiston käytölle suostumuksensa. Jos lupa aineiston käyttöön hankitaan, tarvetta salata aineistoa ei enää ole.

On kuitenkin oltava tarkkana kun harkitaan, ketä tai mitä tahoja laissa tosiasiasa on pyritty suojaamaan. Julkisuuslain salassapitosäännökset eivät suojaa yhdistyksiä kuten

vapaamuurariloosheja sinällään, vaan ainoastaan vapaamuurarijärjestöön kuuluvia yksilöitä. Tämän vuoksi vapaamuurarijärjestö tai looshi ei myöskään voi antaa lupia jäsenluetteloidensa käyttöön saattamiseen. Lupa tähän olisikin saatava jokaiselta yksittäiseltä järjestöön kuuluvalta. Vastaavasti asiakirjat, jotka sisältävät tietoja vapaamuurarijärjestön sisäisistä käytännöistä kuten sen käyttämistä symboleista, valanvannomistilaisuuksista tms. eivät ole jäsenmatrikkeleiden tavoin salassa pidettäviä.

On syytä painottaa, ettei asiakaspalvelutilanteesta tule viitata mihinkään lain kohtaan. Jos asiakas perää juridisia perusteluita sille, miksei saa aineistoa käyttöönsä, hänet voi ohjeistaa kääntymään kirjaston lakimiehen puoleen. Tämä jo siitä syystä, että salassapitopäätöksiin liittyy vahva perusoikeuslottuvuus. Vastaan on tullut tapauksia, joissa käytön rajoitteista tuotunut toimittaja on laatinut asiasta näyttäviä otsikoita. On tärkeää, että kirjaston juridiset perustelut salassapidolle on tällaisissa tapauksissa esitetty oikein.

Lopullisen ratkaisun aineiston salassapidosta tekee vain ja ainoastaan ylikirjastonhoitaja. Ylikirjastonhoitajan päätökseen liitetään ohjeistus, jonka mukaan asiakas voi halutessaan valittaa asiassa Helsingin hallinto-oikeuteen.

Kirjoittaja on Kansalliskirjaston lakimies.

VEIKKO SOMERPURO

Sontapuhetta ja piiskaryyppyjä – kulttuuriperintöä Kansallis- kirjastossa

Kansalliskirjasto-lehden pitkäaikainen päätoimittaja Esko Rahikainen on löytänyt kirjastosta monia esimerkkejä kulttuuriperintömme rikkaudesta. Tähän esseeseen hän on valinnut joitakin mielenkiintoisia löytöjä entisajoilta lukijoittemme jouluiloksi.

TEKSTI: **ESKO RAHIKAINEN**

Pankkien holveissa on tonneittain kultaa ja oli aika jolloin sen tuli vastata liikkeellä olevaa setelikantaa. Tällainen kulta-aarre saattaa kuulostaa yhä tänään hohdokkaalta, mutta samalla se on kuollutta materiaa, josta edes kuningas Midas ei jaksaisi innostua. Kultainen vasta sormeen pujotettu kihlasormus on jo todellinen vaikka hetkellinenkin aarre. Aarteista ylivertaisin on kuitenkin ihmiskunnan ajatusten ja unelmien, innostuksen, työn ja toiminnan tuloksena vuosisatoin mitaan syntynyt henkinen perintö.

Tämä kulttuuriperinnön nimeä kantava kansallinen ja kansainvälinen muistimme on kaikkien elämässä alinomaan läsnä – kodissa ja kotiseudussa, kielessä, tavoissa, mediassa, kulkuneuvoissa, rakennuksissa, työmenetelmissä, taiteissa, musiikissa, kirjallisuudessa...

Aarteiden aarteena on kaikkien kansojen kirjallinen perintö ja tätä perintöä on Suomessa jo vuodesta 1640 vaalinut ja kartuttanut ja eri aikain tutkijoiden käyttöön antanut *Helsingin yliopiston kirjasto – Suomen kansalliskirjasto*. Aarteitaan kirjasto säilyttää kalliioon louhittuun valtavaan luolaan rakennetussa nelikerroksisessa kirjavarastossaan.

Kansalliskirjasto on tunnettu erityisesti historian, kielitieteen, kirjallisuuden, taiteiden, kansatieteen ja yhteiskuntatieteiden tutkijoita palvelevana tieteellisenä kirjastona. Toimialalajennuksen ja säädösmuutoksen myötä se on vuoden 2006 alusta lähtien palvellut koko maan kirjastolaitosta. Integroidun kirjastojärjestelmän ja elektronisten yhteisluetteloiden, aineistotietokantojen ja käyttöliittymien ansiosta Kansalliskirjasto saattaa kaikkien kirjastojen asiakkaat samojen kirjastopalvelujen piiriin kuin maan yliopistojen tutkijat.

Tähän joukkoon kuuluvat myös lukuisat erikoiskirjastot ja ammattikorkeakoulukirjastot.

Humanististen tieteiden kokoelmien ohella Helsingin yliopiston kirjasto on maan merkittävin luonnontieteiden ja lääketieteen historian kirjasto. Sairauksien hoito-ohjeita löytyy niinkin varhaiselta ajalta kuin 1100-luvulta peräisin olevasta Constantinus Africanuksen käsikirjoituksesta. Merkittävin lääketieteen yksityiskokoelma on professori Otto Engströmin gynekologian ja obstetriikan kirjallisuuden kokoelma. Engström teki 1888 ensimmäisen Suomessa tehdyn onnistuneen keisarileikkauksen, jossa sekä äiti että lapsi jäivät eroon.

DIGITOIVAT SATOJA TUHANSIA SIVUJA

Ihmisen aivoissa säilyvät tiedot, kokemukset, mielikuvat ja nimet parhaimmillaankin sata vuotta, mutta joka hetki pyyhkiytyy aivoista tietoa pois uuden informaation tietoisesti tai tiedottomasti tullessa tilalle. Unet sentään muistuttavat meitä aivojen autonomiasta ja ihmeellisestä taltiointi- ja prosessointikyvystä.

Ihminen on kudosta ja kuitua kuten paperi, jolle hän kirjoittaa ja painaa ajatuksiaan. ”Kaikki liha on ruohoa”, ruoho lakastuu ja sukupolvet vaihtuvat. Arkeologin kaivauksissa löytämät käädyt ovat vailla kaulaa, ihailevat katseet ovat iäksi kadonneet, sormus on vaila sormea. Saman, joskin hitaamman häviämisen kohteena on kaikki papyrukselle, pergamenttinahalle tai paperille kirjoitettu ja painettu aineisto, joiden määrä Kansalliskirjastossa kirjojen, lehtien ja käsikirjoitusten muodossa lasketaan miljoonissa. Kirjastonhoitajat te-

kevät valtion budjettirahan ja ammattitaitonsa puitteissa niiden säilymiseksi voitavansa – digitoivat satojatuhausia sivuja vuodessa, konservoivat ja mikrofilmaavat. Suurimpana uhkana on hapan lyhytkuituinen paperi. On arvioitu kymmenien tuhansien kirjojen olevan niin haurastuneita, ettei niitä voida antaa asiakkaiden käyttöön.

TURUN PALO

Kirjastoa on kerran historiansa aikana kohdannut katastrofi. Syyskuun neljäntenä 1827 syttyi Aninkaistenmäellä Turussa tulipalo, joka pian levisi myös Aura-joen toiselle puolelle polttaen tuomiokirkon, Turun Akatemian ja sen kirjaston 40 000 teosta. Kotilainassa olleista kirjoista säästyi noin 800. Menetyks oli korvaamaton ja paljon maamme ja yliopiston historiaan liittyvää aineistoa hävisi lopullisesti.

Palosta oli myös ällistytävä seuraus: Kirjastoon tulvi vetoomusten jälkeen lahjoituksia eri puolelta Suomea, mutta myös ulkomailta ja erityisesti Venäjältä! Yksistään Paul Aleksandrovin kirjaston lahjoittaminen toi kokoelmiin 24 000 nidettä! Keisari itse oli antanut palon jälkeen Helsinkiin siirretylle yliopistolle oikeuden saada kaiken Venäjällä painetun kirjallisuuden. Tämä on osoittautunut myöhemmin korvaamattomaksi eduksi, jonka seurauksena kirjastoon tulee tutkijoita eri puolilta maailmaa aina Japanista ja USA:sta saakka.

AIKA AIKAANSA

Usein kuulee ihmeteltävän, että kuka nyt jaksaa kiinnostua ikivanhoista, pölyisistä kirjoista ja tonkia menneisyyttä, joka ei koskaan palaa. Tämä harhautunut näkemystapa johtuu varmaan lineaarisesta aikakäsityksestämmme. 1700-luvulla julkaistu oivallinen ja yllättävä ajatus on kuitenkin vuonna 2014 luettuna aivan uusi, kiiltävä, tuoksuva ja nopea! Yksikin uusi oivallus laajentaa tietoisuutta ja mikäli oivalluksia on useita, on ihmisen mieli kuin pieni aurinko, joka vedyn ja heliumin sijasta tuottaa ajatuksen valoa ja tunteen lämpöä. Tietoisuudella on kuten ajallakin kaikki universumin suunnat – myös sisäänpäin kohti alitajuntaa ja unia, valmiuksia toimia ja ajatella uudella tavalla.

Tältäkin osin Kansalliskirjaston kotimaiset ja kansainväliset kokoelmat ovat tiedon ja tunteiden manteleita, joista valtaosa on uusille sukupolville valkoista aluetta – tutkijaa ja tutkimusretkikuntaa, kartoittajaa, kansatieteilijää, kielitieteilijää tai malmienetsijää odottavaa terra incognitaa. Käymme seuraavassa muutamalla tällaisella alueella Kansalliskirjaston *fennica*-ko-

koelmassa. Aiheeksi otamme ihmisen ja eläimen tekemän työn ja niistä yhden tärkeimmistä – *maanviljelyn*. Esimerkkikatkelmat voivat aluksi vaikuttaa yllättäviltä ja jopa humoristisilta, mutta niissä puhutaan ihmisten tärkeimpien perustarpeiden edellytyksistä. Tässä maassa on koettu sen historian aikana nälänhätää yhä uudelleen ja parhaillaankin leipäjonot kaupungeissa kasvavat. Vilja tarvitsee kasvaakseen lannoitteita, pelto-työt tekivät mies ja hevonen. Lannoitteita ja viljaa toivat Eurooppaan purjelait, sahalle ja vientiin päätyvää tukki- tai sellupuuta uitettiin puroja, jokia, järviä ja meren rannikkovesiä myöten. Kaikki tämä edellytti tarmoa ja ammattitaitoa.

SONTAPUHETTA

Kaikkialla lainehtivat pellot kypsyvää viljaa pyöräillensäni eräänä kesänä Tampereelta Sahalahdelle, Eräjärvelle ja edelleen Mäntän kautta Kuorevedelle ja Jämsään. Vilja valmistetaan leiväksi, puuroksi ja olueksi kuten ennenkin, mutta ihmisten sijasta pelloille maanmuokkaukseen, sadonkorjuuseen ja lannoitukseen ovat porhaltaneet maatalouskoneet. Jukolan Juhani päiviteli kun Jukolan lantakasat olivat nahkapeitturin saattomuuden takia vielä maaliskuussa pellolle levittämättä. Olipa lanta siisteinä papanoina paketissa kuten nykyisin tai haisevassa lantareessä kuten ennen, niin lannanajon välttämättömyys ei ole vähentynyt. Sitä painottaa fennican hyllystä luettavaksi ottamani Viipurissa 1849 julkaistu *Lukemisia Maanmiehille. Aikakautinen-kirja Maanviljelys-, Talous- ja Taitous-asioista*:

”Kun pelto, riistan kasvussa, tavallisesti antaa vähemmän kuin ottaa sonnitusainetta, niin antavat sitä vastoin sonnitetut niityt, suurimmalla kasvullansa sonnituksen, lannottamisen, perästä, kaksi senvertaa kuin niille on annettu. Epäilemättä lisätään siis paljon enemmän sonnan, lannan eli tateen saantia sillä, että

sonnitetään niittyjä, ja usiasti on niityn sonnittamisella saatu pellotki voimaansa.”

Kelpo kirjakieltä eli on ollut sontapuhetta etteikö suomen kieli olisi jo tuolloin soveltunut tärkeiden asioiden painokieleksi. Ja jos sontaa ajava hevonen sattui sairastumaan vauhko-tautiin tai munos-tautiin otettiin avuksi verenjuoksutus kuten ihmisilläkin. *Lukemisia Maanmiehille* antoi hoito-ohjeen: ”Kaulasuoni pitää avattaman ja yksi kannu vertä laskettaman; Sitte annetaan 4 luotia salpietaria kolme taikka neljä kertaa päivässä ja niskan päällä pidetään jäätä. Jos hurjaus vielä vuorokauden sisälle ei ole luopunut, niin suoni vielä avataan toinen kerta ja sama mitta vertä laskeetaan.”

Kun ei ihmisen mikrobeja vielä tunnettu, niin ei eläintenkään, ja antiikista periytyvä ruumiin neljän nesteen tasapainoajattelu oli yhä ihmisten ja eläinten hoidossa voimissaan eli paha veri piti laskea pois. Kun

useampi kannu laskettiin verta niin eiköhän polle vähitellen rauhoittunut. Salpietarin sijasta saatettiin hevosparalle syöttää myös potaskaa tai glaubersuolaa ja pikilappuakin suosittiin, jos eläin oli kurkku-taudissa eli porkassa.

PIISKARYYPYJÄ

Jos hoidossa huonoksi menneestä tai muuten epäkelvosta hevosesta halusi päästä eroon, sai sen kepulikonstein myydyksi markkinoilla. Tästä varoittaa toinen fennican hyllystä sattumalta käteeni osunut lehti *Agros* vuoden 1915 ensimmäisessä numerossaan:

”On markkinamenojen ja meininkien aika. Kilpaajorekien eteen valjastetut sirot juoksijat korskuvat ja kaapivat maata, mutta työkonit seisovat pää painuksissa heinätukko suussa. Läheltä ja kaukaa tulleet isännät eivät vielä ole tuoneet hevosiansa näköksälle, mutta kaikkialla näkyy hevosenostajia piiska saappaanvarressa. Hevosmiehet, markkinahuijarit ja vapaapäivänottajat ovat kaikki saapuvilla ja piiskaryypyjä on kylä tarjolla. - - - Ladon takana niemen toisella puolella pannaan piiska liikkeelle, siellä hiotaan, siellä prissataan – pehmitetään vanhat kangertuneet jalat. Kuinkas muutoin? Täytyy pettää ammattiostajat ja se kepponen ei aina onnistu, mutta jos kehut hevosesi vikoja ja ylisität sen hyviä ominaisuuksia niin ehkä sentään. Jos valheeksikin pistät ei se tee mitään kun se vain osuu oikealle paikalle ja oikeaan aikaan. Pieni vale parantaa asiat. Varsinaisille maamiehille myydessä ei tarvitse sitäkään, ne saa helpommin kynsimään korvallistaan ja useimmiten ne silloin myös ostavat.”

Kolmen vuoden päästä marraskuussa 1917 aloittaa *Agros* pääkirjoituksensa pelottavilla sanoilla ”Maatamme uhkaa nälänhätää”. Tuontiviljaan ei voi luottaa, oma viljasato on osittain menetetty. ”Meidän on muistettava että maamme asujaimisto kuluttaa noin miljoona kiloa päivässä.” Kirjoittajan mielestä on jokaisen velvollisuus koota jäkälää ihmisravinnoksi ja karjanrehuksi. ”Se, joka talven aikana odottamattansa huomaa olevansa ilman leipää ja karjanrehua syystä, ett’ei hän ajoissa koonnut jäkälää, ei ainakaan voi syyttää tietämättömyyttä tässä suhteessa.”

Ankaraa puhetta. Jos kriisiajat jälleen koittaisivat Suomessa ja kaupat olisivat kiinni, on meistä perin harvalla enää omaa viljaa tai edes jäkälää.

KAP HORN

Siellä missä maamiehen ja hevosen työ päättyi, siellä aloitti vaikean ja vaarallisen ammattinsa merimies.

Lankkuja, lannoitteita ja viljaa rahdattiin maasta ja maanosasta toiseen. Suomessa rahtia kuljetettiin purje-laivoilla vielä pitkään 1900-luvulle höyrylaivaliikenteen kasvusta huolimatta. ”Merenkulun” signumilla löytyy fennican hyllystä vuoden 1918 *Suomen merenkulun aikakauslehti*, jossa muuan parkki *Fennian* merimiehistä kertoi muistojaan myrskyisiltä Kap Hornin vesiltä:

”Vesi pauhasi alituisen kannellamme, hyytäen meitä jäisellä märkydellään, sillä kukaan ei ollut ehtinyt siepata ylleen öljyvaatteita. Meni kaksi tuntia, ennen kuin olimme pelkkien alimärssypurjeiden ja etuharuspurjeen varaan hiljentäneet painumisemme ulapalle, avuttomasti ajelehtiessamme kohti etelää. Ei voinut ajatellakaan kääntyä tässä rynnistyksessä länteen päin Kap Hornin editse. --- Syyttä ei merimiesten keskuudessa ole huonossa huudossa tuo Tulimaan kamala ulkonema, joka ulottuu melkein eteläiseen napapiiriin. Kammottava on haaksirikkojen määrä näillä maapallon rajuimpien ja pitkällisimpien myrskyjen, lumen ja jäävuorten, pimeyden ja kallionkärkien vallitsemilla vesillä. --- Köydet turposivat ensin alituisesta märkydestä, jotta ne eivät olleet tyhjilläänkään solua vipukiekkain läpi, ja peittyivät lopulta jääkuoreen, purjeiden kangistuesssa lautamaisiksi. Kintaat käsissä ei työ sujunut; paljain kourin oli otettava kiinni jäisestä taklaasista, ja monella oli kädet kuin raadeltuja.”

KAPLASTUS JA OTVITUS

Kansalliskirjaston kokoelmat ovat ihmisen ja eläimen historian ja työn teksti- ja kuvagalleria. Kukapa meistä enää tietää mitä ovat kaplastus, otvitus, kossitus ja parkoitus – tukkipuun uittoväylien hoitoon liittyviä käsitteitä – mutta varppauksen ja pontuun moni muistaa ja hevosta tarvittiin ponttuullakin. Kansantaloudellisesti on metsä- ja uittotöissä ollut kyse niin mittavasta asiasta, että kirjastossa on alan julkaisuille annettu oma

signumkin eli paikanmerkki *Lauttaus*.

Mutta avataan vielä yksi portti: Missä hevonen, siellä ihminenkin ja hevosen löydämme myös epäinhimillisestä paikasta, kaivoksen syvyydestä kiskomasta malmivaunuja tai kiertämässä vintturia kunnes ei enää jaksanut, sairastui, tuupertui ja vaihdettiin uuteen. Päivänvalo ja vihreää ruohoa se ei nähnyt. Kaivoksissa ei ihmisen saati eläimen henki ollut paljonkaan arvoinen eikä monissa maissa ole vielääkään. Tästä antavat vakuuttavan todistuksen Nordmarkin rautakaivosta esittävät alun perin 1700-luvun lopulla maalatut kuvat, joista yhden julkaisin artikkelissa *Malmisuoista kirjakaivoksessa. Kirjankuvitusta 1700- ja 1800-luvulla. Kansalliskirjasto 5-6/2004*. Kasvavan prosessipolttopuun tarpeen vuoksi Ruotsista tuotiin malmia Suomen ruukkeihin jalostettavaksi. Kirjaston tähän mennessä digitoituun kuva-aineistoon voi tutustua www-sivuilla ja *Doria*-tietokannassa.

KULTAAKIN KALLIIMPI

Vain muutamaa porttia, muutamaa ovea kansalliskirjaston kokoelmiin on tässä kirjoituksessa raotettu lukijalle ja tutkijalle, toivossa että se innostaisi oman kiinnostuksen mukaisille tutkimusretkille kokoelmien kartoittamattomille alueille. Myös kirjaston verkkosivuilta löytyy yhä uusia aineistoja, joista vuosien 1771–1910 *Historiallinen sanomalehtikirjasto* on syystäkin ylpeydenaihe. Sillä uutinen on uutinen vain tänään. Marraskuun 2014 sanomalehti saattaa olla tutkijalle liiankin tuttuun aiheittensa takia vähemmän kiinnostava kuin marraskuun lehti 1855. Sieltä avautuu kokonaan uusi maailma ihmiseen ja tapahtumiseen. Todellisuus oli tyystin toinen ja silti osia siitä on jälleen joko sellaisenaan tai valepuvussa edessämme tulevaisuudessa. Siihen on hyvä tutustua. Ja niin palanen tietoisuutta, valkoista aluetta on jälleen kartoitettu, jokin on lukijan ajattelussa pysyvästi muuttunut.

Puhutaan ”kakkosasunnoista”, vapaa-ajan asunnoista. Kansalliskirjasto on ollut kokoelmiensa ohella kiinnostava ja kaunis myös interiööritään ja ilmapii-riitään, monelle toinen koti. Tekeillään olevan peruskorjauksen jälkeen se on entistä palvelukykyisempi ja viihtyisämpi. Miten sanoikaan Kansalliskirjastosta Ruth Kaila: ”Näin käsittämättömän materialismin aikoina jokainen paikka, mistä vielä voi löytää viisautta ja henkisyttä sekä muutakin kuin oman edun tavoittelua, on kultaakin kalliimpi.”

Esko Rahikainen on Kansalliskirjasto-lehden pitkäaikainen päätoimittaja.

Mikkelin yliopistokeskus täyttää pyöreitä

Kymmenvuotias yliopistokeskus pärjää tulevaisuudessakin erikoistumalla ja tiiviillä yhteistyöllä.

TEKSTI: PÄIVI PIISPA & SIRPA TASKINEN
KUVA: PAULA MYÖHÄNEN

Mikkelin yliopistokeskus täyttää kymmenen vuotta tänä vuonna, mutta sen tarina alkoi jo viime vuosittain loppupuolella. Ensimmäiset ajatukset mikkeliläisestä yliopistoyhteistyöstä esitettiin jo 1990-luvun puolivälissä.

Vauhtia yliopistokeskuksen perustamiseen saatiin vuonna 2002, kun Päivi Lehtonen teki selvityksen Mikkelin korkeakoulu-yhteistyön kehittämismahdollisuuksista. Lehtonen esitti raportissaan Mikkelin yliopistokeskuksen perustamista.

Yliopistokeskus aloitti toimintansa 1.1.2004, kun Helsingin yliopisto sai rahoituksen yliopistokeskuksen perustamiseen. Helsingin yliopiston, Helsingin kaupunkorkeakoulun, Lappeenrannan teknillisen yliopiston ja Kuopion yliopiston rehtorit sekä Mikkelin kaupunginjohtaja allekirjoittivat Mikkelin yliopistokeskusta koskevan yhteistyösopimuksen. Lehtonen nimettiin ensimmäiseksi pääsihteeriksi. Yliopistokeskusta perustettiin Mikkelin lisäksi Kajaaniin, Kokkolaan, Lahteen, Poriin ja Seinäjoelle.

Mikkelin yliopistokeskuksen tavoitteena oli alusta lähtien laajentaa, vakinaistaa ja lisätä yliopistollista toimintaa Mikkelissä; lisätä sekä yliopisto-opintojen tarjontaa että tutkimusta alueella. Samalla haluttiin kehittää yliopistojen välistä yhteistyötä.

”Tärkeä osa toimintaa on edelleen alueen kehityksen vahvistaminen yhdessä elinkeinoelämän ja muiden toimijoiden kanssa”, nykyinen Mikkelin yliopistokeskuksen pääsihteeriksi Matti Malinen kertoo.

KEHITYSASKELEITA

Alkuvaiheessa Mikkelissä kehitettiin voimakkaasti maisteriohjelmiä ja yliopistokampusta. Maisteriohjelmiä oli parhaimmillaan käynnissä neljä. Toimintojen laajentuessa Mikkelissä nousi tarve kehittää yliopistokampusta. Vuonna 2006 Lönnrotinkatu 7:ään rakennettu talo herätti paljon keskustelua osoittautuen kuitenkin erinomaiseksi ratkaisuksi.

Tutkimuksen kehittäminen nähtiin alusta saakka tärkeänä kehittämisen painopistealueena. Mikkelin yliopistokeskuksen toimijat alkoivat aktiivisesti hakea alueelle professuureja ja käynnistää uusia tutkimushankkeita. Tohtorin väitöstilaisuuksia Mikkelissä järjestetään kahdesta viiteen vuosittain. Mikkeliläisessä tutkimuksessa on arvostettu vuosien mittaan yhteiskunnallista vaikuttavuutta ja ymmärrettävyyttä.

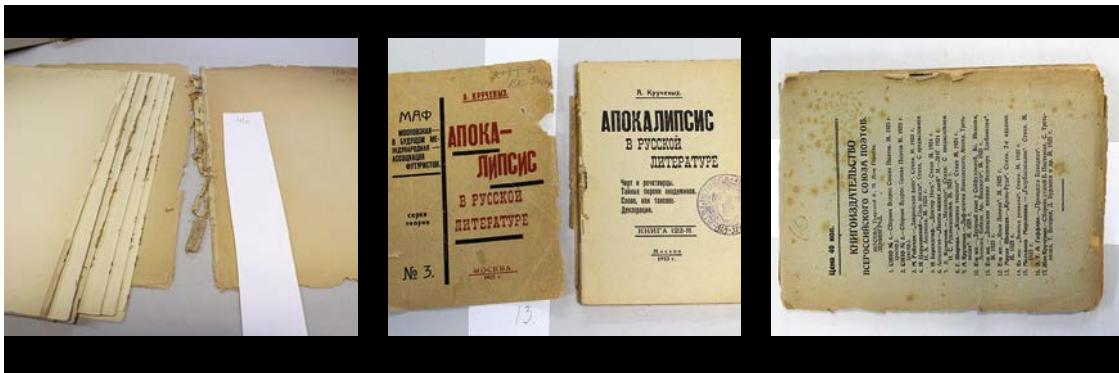
Yliopistokeskuksen yhteistyösopimus vuodelta 2012 määrittelee yliopistokeskuksen osaamiskeskittymäksi, jonka tehtävänä on tuottaa kestäväää kehitystä ja yrittäjyyttä edistävää tieteellistä tutkimusta, koulutusta sekä ratkaisuja ja toimintamalleja alueellisen kehittämisen edistämiseksi

LAATUA TULEVAISUUDESSAKIN

Vuosien aikana Mikkeliiin on kehittynyt laadukasta ja tunnustettua yliopistotoimintaa. Nykyään yliopistokeskukseen kuuluvat Helsingin yliopiston (HY) Ruralia-instituutti ja Kansalliskirjaston Digitointi- ja konservointikeskus ja HY:n ja MTT:n yhteinen Luomuinsituutti, Aalto-yliopiston Kauppakorkeakoulun Pienyrityskeskus ja International Business -kandidaattiohjelma sekä Lappeenrannan teknillisen yliopiston LUT Savo Sustainable Technologies yksikkö.

”Tulevaisuuden avaimia ovat erikoistuminen, laatu ja ketteryys sopeutua muutoksiin. Erikoistuminen on ollut aina Mikkelin vahvuus, sillä Mikkelissä olevilla yksiköillä on monin paikoin valtakunnallisesti uniikkeja osaamisalueita, kuten Helsingin yliopistolla luomu ja digitaalisten aineistojen käytettävyyden tutkimus. Laadun osalta hyviä esimerkkejä on esimerkiksi Aalto-yliopiston yksiköiden toiminnasta tulleet tunnustukset ja palkinnot sekä LUT Savon Vihreän kemia yliopistonsa kärkiyksikkönä ja Mikkeliiin on jo tullut tai tulossa myös kovin kilpailtuja Tekesin rahoittamia FidiPro -hankkeita. Ketteryyteen liittyy mielestäni kaksi asiaa: kyky sopeutua ulkopuolelta tuleviin muutoksiin sekä kyky tehdä yhteistyötä yli rajojen – tässä yliopistokeskus on ollut hedelmällinen yhteistyön alusta”, toteaa Malinen.

Näin konservoidaan!

Futuristikokoelman digitointi ja konservointi oli tarkkaa ja aikaavievää työtä.

TEKSTI: HEINI KYLLIÄINEN

Futuristikokoelma kuuluu Kansalliskirjaston Slaavilaisen kirjaston kokoelmiin. Se sisältää venäjänkielisiä teoksia vuosilta 1909–1932. Teokset ovat kaunokirjallisuutta, kuvataidetta ja niiden yhdistelmiä. Kokoelmaan kuuluu erikokoisia kirjoja sekä ohuempia paperi- ja pahvikantaisia vihkoja, kuten runokirjoja, taidekirjoja, piirustuksia ja akvarelleja painokuvina sekä kollaaseja.

Yhteensä 49 signumia futurismikokoelmasta tuli Mikkeliin digitoitavaksi syksyllä 2013. Konservointityö päätettiin tehdä digitoinnin yhteydessä. Kokoelman yleiskunto oli huono, paperi oli hapanta ja osittain hyvin haurasta, väriltään kellertävän rusehtavaa. Kokoelman kirjat tai nidokset olivat hyvässä kunnossa, niiden vauriot olivat lähinnä irronneita sivuja, mutta pahvi- ja paperikantiset ohuemmat vihkot olivat huonossa kunnossa. Niiden vauriot olivat repeytymiä, taitteita, vesivaurioita, irtopalasia, puuttuvia paloja, ruostevaurioita ja tahroja. Selät olivat rikkoutuneet ja ompeleet katkeilleet. Selkien liimaamisessa oli käytetty kovaa eläinliimaa, joka aiheutti avatessa lisävaurioita. Pienet vihkot oli kiinnitetty niitein, jotka olivat ruostuneet. Monet kannet olivat kokonaan irronneet tai osittain repeytyneet. Muutamassa vihkossa oli muoviset irtokannet.

Ennen digitointia konservaattori kävi läpi aineiston ja suoritti konservointitoimenpiteitä, joilla varauduttiin digitoinnin tarpeisiin ja siihen, että aineisto kestäisi digitoinnin. Toimenpiteisiin kuului kuivapuhdistusta, koviin liimojen poistoa ja pahimpien repeämien paikkausta. Joissakin tapauksissa ruostuneet niitit, jotka

osittain myös estivät vihkon avautumista, jouduttiin poistamaan.

Digitoinnissa kuvattiin myös muovikannet sekä niittisidokset, sillä ne antoivat tietoa alkuperäisestä suojaushistoriasta sekä vihkojen kiinnitystavoista. Digitoinnin jälkeen kaikki signumit konservoitiin tarvittavin toimenpitein: kuivapuhdistus, mahdollinen pesu, paikkaus, uudelleen ompelu, kansien kiinnittäminen.

Konservoinnin jälkeen suurin osa kokoelmasta suojattiin uusiin Pankaframe-suojakoteloihin. Paksummat kirjat jätettiin erikseen suojaamatta.

KONSERVOINNIN TÄRKEYS JA MERKITYS DIGITOINNIN YHTEYDESSÄ

Konservointi oli tarpeellista tehdä, jotta kokoelma pysyttiin digitoimaan parhaan mahdollisen tuloksen saamiseksi sekä takaamaan kokoelman säilyvyys tulevaisuudessa. Aineiston paperi oli niin haurasta, että se ei olisi kestänyt digitointia ilman konservointitoimenpiteitä.

Konservaattorin mielestä monet digitoitavat kokoelmat on usein hyvä ja usein myös välttämätön konservoida digitoinnin yhteydessä. Digitoinnin jälki on paras mahdollinen, kun lika ja tahrat on poistettu, taitteet ja rypyt oikaistu, repeämät paikattu, hauraat kohdat tuettu sekä puuttuvat kohdat täydennetty.

Koko prosessin jälkeen alkuperäinen aineisto pysyy hyvässä kunnossa, asiallisesti suojattuna oikeissa olosuhteissa ja mahdollisimman hyvät korvaavat tallenteet ovat käytössä. Kokoelmien digitointia suunniteltaessa olisi otettava huomioon, tarvitseeko aineisto konservointia.

Kirjoittaja on konservaattori Kansalliskirjaston Digitointi- ja konservointikeskuksessa Mikkeliissä.

Suomi kartalla Venäjän silmin

Strang, Jan:

Venäjän Suomi-kuva:

Venäjä Suomen kartoittajana 1710–1942

(Antiikki-Kirja 2014)

Noin 300 vuoden ajan venäläiset ovat valmistaneet Suomen karttoja. Tietokirjailija Jan Strangin uutuuskirja *Venäjän Suomi-kuva: Venäjä Suomen kartoittajana 1710–1942* kertoo Venäjän Suomessa toteuttamien kartoitusten ja venäläisten Suomen karttojen historiaa ja esittelee merkittävimpiä karttoja ja karttatyyppejä. Kirja on paitsi karttahistoria, myös merkittävä täydennys Suomen sotien historiaan.

Kirjan rakenne on kaksijakoinen. Se on sekä bibliografia että kuvateos. Kirjan ensimmäinen osa on Suomen ja vanhojen karttojen historiaesitys runsaine kuvituksineen tärkeimmistä kartoista. Lisäksi liitteinä on muun muassa Stepan Valujevin Suomen kartta 1:640 000 vuodelta 1742 selityksineen. Kirjan toisessa osassa on kaksi bibliografiaa: Venäjällä vuosina 1710–1917 painettujen Suomen karttojen bibliografia ja Luettelo Venäjän vallan toimesta laadituista Suomea kuvaavista käsin piirretyistä kartoista vuosilta 1710–1917.

Teos on erinomainen tietolähde Suomen historian ja kartografian tutkijoille ja jokaiselle vanhoja karttoja työssään tai harrastuksessaan tarvitsevalle. Tutkijoiden ja harrastajien suureksi avuksi kirjaan on koottu hyvä kuvitus sekä ansiokkaasti esitetty alkuperäisten karttojen sijainti kirjastoissa ja arkistoissa.

Venäjällä valmistetut kartat muodostavat erittäin suuren osuuden kaikista vuosina 1710–1917 painetuista Suomea kuvaavista kartoista. Venäjällä painettujen karttalehtien määrä on moninkertainen verrattuna siihen, mitä samana

ajanjaksona Ruotsi-Suomessa ja autonomisessa Suomessa yhteensä painettiin. Näistä Venäjällä painetuista kartoista huomattava osa oli kuitenkin sotilaskartoitusta ja useimmat sotilaiden valmistamista kartoista olivat salaisia.

Jan Strangin teos *Venäjän Suomi-kuva* on merkittävä ja uraauurtava esitys juuri siksi, että monet Venäjän sotilaskartoituksen käsin piirretyt arkistokartat ja painetut kartat ovat yhä arkistojen ja kirjastojen kätköissä vain Venäjällä. Osa kartoista on myös yhä Venäjän puolustuslaitoksen hallussa ja sen myötä sotasalaisuuden piirissä.

Kirja on niin erinomaisesti toteutettu kokonaisuus Venäjältä Suomen kartoittajana, että on vahinko, että kirjan historiaosasta on rajattu pois Venäjän sotilaskartoituksen Suomesta laadittavat toisen maailmansodan jälkeiset salaiset topografiset kartat, jotka pohjautuvat maanmittauslaitoksen laatimiin peruskarttoihin ja topografisiin karttoihin.

Teos on vaatinut vuosien perinpohjaisen tutkimustyön. Se sisältää runsaasti aineistoa, jota ei ole aikaisemmin esitelty. Ensimmäisenä kokonaisuutena esityksenä Venäjän Suomessa toteuttamista kartoituksista ja kartoista Jan Strangin kirja voi pitää Suomen karttahistorian perusteoksena jokaiselle, joka on kiinnostunut Suomen vanhoista kartoista ja karttahistoriasta.

Matti Munnukka
Tietoasiantuntija
Kansalliskirjasto

1. Jakob Voss Gemeinsamer Bibliotheksverbundista (GBV) Göttingenstä antoi havainnollisen esityksen yhä ajankohtaisempaan Open Linked Dataan.

2. Keynote speaker oli tällä kertaa Helsingin kaupunginkirjaston johtaja Tuula Haavisto, joka esitteli keskustakirjaston kiinnostavia suunnitelmia ja arkkitehtuurikuvia.

3. Paikalle saapunutta kirjastoväkeä kahden päivän tilaisuudessa oli noin 200, etänä sitä seurasi saman verran.

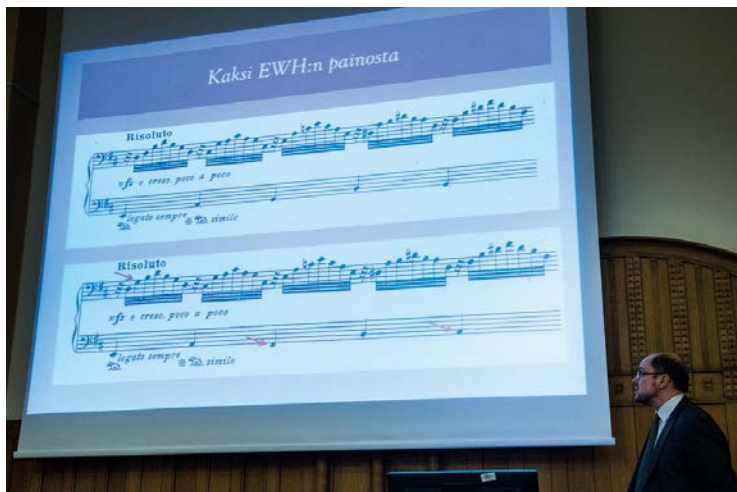
4. Kirjastopaneelissa keskusteltiin kirjastoalan koulutuksesta ja siitä kuinka se vastaa kirjastojen arkipäivän osaamistarpeisiin. Paneelistit olivat professorit Gunilla Widén Åbo Akademista (vas.), Maija-Leena Huotari Oulun yliopistosta ja Eero Sormunen Tampereen yliopistosta sekä johtaja Kristiina Hormia-Poutanen Kansalliskirjastosta. Paneelin puheenjohtajana toimi Ari Rouvari Kansalliskirjastosta.

Kirjastoverkko- päivät 22.–23. lokakuuta 2014

KUVATEKSTIT JA KUVAT:
JUKKA PENNANEN

1. MuT, päätoimittaja Timo Virtanen kertoi käsikirjoitusten merkityksestä musiikintutkimuksessa. Sävel hiljaisuudesta -juhlatilaisuus järjestettiin Kielikeskuksen juhlasalissa 2. joulukuuta.

2. FL Petri Tuovinen kiitti Anu Karessuota, jonka rahaston turvin tietojen saaminen verkkoon on toteutunut.

3. Dipl. pianisti, tietoasiantuntija Jerry Jantunen esitti hankkeen aikana löytäneitä Yrjö Kilpisen, Karl Flodinin, Väinö Hannikaisen ja Heino Kasken ennestään tuntemattomia pianosävellyksiä.

Violaan. Isompien arkistojen sisällöstä on pdf-muotoinen arkistoluettelo, joka on linkitetty Violaan.

Tieto Kansalliskirjaston kokoelmien painetuista nuoteista, soivasta aineistosta sekä käsikirjoitusaineistoista ja arkistoista löytyy yhdellä haululla, mikä helpottaa merkittävästi tiedonhakua.

Projektin päämääränä oli erityisesti saada aineistoa verkon kautta käytettäväksi, mikä tässä projektissa toteutuu arkistotietojen ja arkistoluetteloiden saamisessa verkkoon.

Musiikkiarkistojen kehittämisprojektista ovat vastanneet tietoasiantuntijat Petri Tuovinen ja Jerry Jantunen. Projekti on toteutettu Kansalliskirjaston kulttuuriperintörahaan kuuluvan nimikkorahaston turvin.

Lisätietoja: Tietoasiantuntija Petri Tuovinen, Kansalliskirjasto

Käsikirjoituksia tutkitaan erikoislukusalissa, jonne aineisto pitää tilata 24h aikaisemmin. Erikoislukusali on avoinna arkisin 9-18, lauantaisin 9-16. Puh. 09 02941 24801

KANSALLISKIRJASTON MUSIIKKIARKISTOJEN TIEDOT VERKKOON

TEKSTI: **PETRI TUOVINEN**
KUVAT: **VEIKKO SOMERPURO**

Kansalliskirjasto on avannut yli 450 kotimaisen käsikirjoituskokoelman musiikkiarkiston tiedot verkon kautta haettavaksi. Aineistotiedot ovat asiakkaiden käytössä Finna- ja Viola-asiakasliittymien kautta.

Käsikirjoituskokoelmista löytyvät lukuisten suomalaisten säveltäjien arkistot aina Paciuksesta ja Sibeliukselta nykysäveltäjiin. Kokoelmissa on sävellyskäsikirjoitusten lisäksi myös säveltäjien muuta arkistoaineistoa

kuten päiväkirjoja ja kirjeenvaihtoa. Arkistot tarjoavat erinomaisen lähde-materiaalin niin musiikintutkijalle kuin -esittäjällekkin.

Kansalliskirjastossa on viime vuosina projektin toimesta käyty yksityiskohtaisesti läpi koko käsikirjoituskokoelmien musiikkiaineisto ja asiakaskäyttöön tuodaan nyt useita aiemmin luetteloimattomia arkistoja. Merkittävä uudistus on myös musiikkikäsikirjoitusten arkistoluetteloiden tuominen verkkoon, mitä asiakkaat ovat paljon toivoneet. Aiemmin arkistoluettelot ovat olleet asiakkaiden käytössä vain paikallisesti kirjaston luku-saleissa. Pienimmät musiikkiarkistot on luetteloitu kokonaisuudessaan

1

2

3

Finnan yksivuotissyntymäpäiviä juhlittiin Säätytalolla 3. joulukuuta

KUVAT: **VEIKKO SOMERPURO**
KUVATEKSTIT: **KIRSI AHO**

1. Kansallisen tietopalvelu Finnan yksivuotisjuhla alkoi aamupäivän luentotilaisuudella Säätytalolla.

2. Ylikirjastonhoitaja Kai Ekholm toivotti muistiorganisaatioiden edustajat ja muut kutsuvieraat tervetulleiksi.

3. OKM:n kulttuuri- ja taidepolitiikan osaston ylljohtaja Riitta Kaivosoja rohkaisi jatkamaan Finnan kehittämistä.

4. Luokanopettaja Maarit Korhonen Turusta kertoi yksilöllisen opettamisen merkityksestä.

5. Osastonjohtaja Vesa Hongisto lausui terveiset Museo- virastosta.

6. Tilaisuuden jälkeen nautittiin juhlabrunsi Säätytalon kristallikruunujen alla.

7. Iltapäivällä järjestettiin Finnan käyttäjille suunnattu yleisötilaisuus Kansallismuseon aulassa.

Seminaarin jälkeen vieraat tutustuivat Slavican tiloissa avautuneeseen näyttelyyn, joka on avoinna 3. syyskuuta 2015 asti.

HELMI-KÄNERVÄ TUORI

KANSAINVÄLINEN, KANSALLINEN SLAVISTIPIIRI – NÄYTTELY SLAAVILAISESSA KIRJASTOSSA 14.11.2014–30.9.2015

Slaavilaisessa kirjastossa on esillä Suomen Slavistipiiriä ja sen toimintaa esittelevä näyttely. Tänä vuonna 50 vuotta täyttävä Suomen Slavistipiiri on tieteellinen seura, joka kokoaa yhteen Suomessa asuvia slaavilaisten kielten ja kulttuurin tutkijoita, opettajia, kääntäjiä, opiskelijoista ja ystäviä. Valokuvien ja arkistodokumenttien avulla näyttely valottaa Slavistipiirin toiminnan luonnetta ja siinä vuosikymmenten aikana tapahtuneita muutoksia. Esillä on myös kirjallisuutta slaavilaisten kielten ja kulttuurin tutkimuksesta.

Slavistipiirin 50-vuotisjuhlasemi-

naari pidettiin Kansalliskirjaston auditoriossa 14.11. Seminaarin aluksi pohdittiin, mitä slaavilaisuus käsitteenä tarkoittaa ja millaisia merkityksiä siihen on aikojen saatossa liitetty. Useissa esitelmissä käsiteltiin slavistiikkaa tieteenalana ja sen historiaa Suomessa. Erityisesti muisteltiin Slavistipiirin alkuvuosikymmenten kantavia voimia: slaavilaisen filologian professoria Valentin Kiparskya, venäjän kielen ja kirjallisuuden professoria Igor Vahrosta ja slaavilaisen filologian dosenttia Maria Widnäsiä. Slavistipiirin ja Slaavilaisen kirjaston yhteydet ovat olleet tiiviit alusta alkaen.

Slavistipiirin rooli suomalaisen slavistiikan kansainvälistymisessä on ollut suuri, sillä peräti 60 prosenttia kuu-kausiesitelmien pitäjistä on tullut ulkomailta. Nykyään tärkein toimintamuoto on vuosittain järjestettävä valtakunnallinen slavistipäivä, jossa käsitellään ajankohtaisia opetuksen, tutkimuksen ja käytännön työelämän kysymyksiä.

Irma Reijonen
kirjastonhoitaja
Slaavilainen kirjasto, Kansalliskirjasto

*Hyvää Joulua
&
Onnellista Uutta Vuotta 2015
kaikille Kansalliskirjasto-
lehden lukijoille*

16 40
KANSALLIS
KIRJASTO

PL 15 (Unioninkatu 36)
00014 Helsingin yliopisto
Sähköposti:
kk-tiedotus@helsinki.fi

56. vuosikerta

Toimitus:

Päätoimittaja
Kirsi Aho
02941 22722
kk-lehti@helsinki.fi

Kuvatoimitus:

Tuula Korhonen

Toimitusneuvosto:

Harri Ahonen
Hanna Arpiainen
Dorrit Gustafsson, pj.
Katri Kananen
Suvi Kingsley
Katri Nissilä
Sinimarija Ojonen

Ulkoasu:

Jarkko Hyppönen

Paino:

Grano Oy, Helsinki

Osoitteenmuutokset:

rita.saari@helsinki.fi
02941 22720

Kansalliskirjasto-lehti
verkossa:
www.kansalliskirjasto.fi/
yleistieto/kklehti.html
www.lehtiluukku.fi

Artikkelit luettavissa
myös Arto-tietokannasta
(Elektra sopimus)
<https://arto.linneanet.fi>

ISSN 1459-3467

HELSINGIN YLIOPISTO

